

EL SISTEMA DE FONTS DEL DRET CIVIL BALEAR (1990-2006).

ESTUDI AMB MOTIU DEL PROJECTE DE REFORMA DEL TÍTOL PRELIMINAR DE LA COMPILACIÓ BALEAR

Francesca Llodrà Grimalt

Professora titular de Dret civil

Universitat de les Illes Balears

I N D E X

I. OBSERVACIÓ PRÈVIA

II. PLANTEJAMENT DEL TEMA

III. INTRODUCCIÓ: FUNCIÓ DEL TÍTOL PRELIMINAR

IV. LES FONTS DEL DRET CIVIL BALEAR

1) LA LLEI COM A PRIMERA FONT DEL DRET CIVIL

A) La Compilació

B) Les lleis civils emanades del Parlament autonòmic

(a) El qualificatiu de “civil”

(b) Referents legislatius comparats

(c) L'efectiva existència de matèria civil en lleis no civils

2) EL COSTUM COM A SEGONA FONT DEL DRET CIVIL BALEAR

A) Els antics costums

B) El costum com a font del dret

3) ELS PRINCIPIS GENERALS DEL DRET CIVIL BALEAR

V. L'APLICACIÓ DEL DRET CIVIL PROPI

1) REGLES GENERALS SOBRE APLICACIÓ, INTERPRETACIÓ I INTEGRACIÓ DEL DRET CIVIL BALEAR (ART. 2.1 DEL PROJECTE DE REFORMA)

A) Aplicació interpretant i integrant “d’acord amb els principis generals que l’informen”

B) Aplicació “prenent en consideració la tradició jurídica balear”

2) APLICACIÓ PREFERENT DEL DRET CIVIL PROPI I DRET SUPLETORI (ART. 2.2 DEL PROJECTE DE REFORMA)

3) FONTS COMPLEMENTÀRIES: LA JURISPRUDÈNCIA (ART. 2.3 DEL PROJECTE DE REFORMA)

4) COMPILACIÓ COM A DRET COMÚ (ART. 2.4 DEL PROJECTE DE REFORMA)

A) L’estructura de la Compilació

B) Dret civil propi general – Dret comú

5) REDACCIÓ ALTERNATIVA COM A PROPOSTA DE LEGE FERENDA

VI. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES: LA DOCTRINA

I. OBSERVACIÓ PRÈVIA

Aquest estudi que presentem al IV Premi Luís Pascual González està tancat en data de juny de 2006, per la qual cosa les referències al Projecte de Reforma de la Compilació de 1990 es fan al text en la versió originària, sense conèixer les eventualitats que el mateix va patir al llarg de la tramitació parlamentària¹. Tanmateix l'estudi que presentem potser igualment vàlid, ja que, el Projecte de Llei de Reforma, com a tal, és ja, des d'ara i per sempre, un document de referència ineludible per a l'estudi del Dret civil propi i un element que passarà a formar part dels antecedents legislatius, per servir, si escau, a la interpretació jurídica, tal com postula l'art. 3,1 del Codi civil espanyol.

II. PLANTEJAMENT DEL TEMA

Al Butlletí Oficial del Parlament de les Illes Balears (núm. 132), de 12 de maig de 2006, s'ha publicat el Projecte de Llei de Reforma de la Compilació del Dret civil de les Illes Balears destinat a reformar els dos articles que componen el Títol Preliminar de la Compilació de Dret civil de les Illes Balears de 1990 (CDCIB). En aquest treball, presentem l'anàlisi² d'un d'aquests articles, l'art. 1 de l'actual Compilació, comparant-lo amb la reforma proposada, en la qual el contingut de l'actual art. 1 CDCIB passa a situar-se en dos articles, l'1 i el 2.

“El Dret Civil de les Illes Balears regirà amb preferència al Codi civil i d'altres lleis estatals, d'acord amb l'establert a la Constitució i a l'Estatut d'Autonomia, sense perjudici de les normes de caràcter civil que, segons la mateixa Constitució, hi siguin d'aplicació directa i general.

1.- Finalment, el Projecte en qüestió va decaure en acabar-se la Legislatura sense aconseguir ser aprovat.

2.- L'estudi es basa en el Projecte de Reforma de maig de 2006 per a observar quines reformes, en matèria de fonts, proposa el legislador 15 anys després de la Compilació de 1990. No es tracta doncs d'un treball sobre les vicissituds de la tramitació parlamentària del Projecte de Llei.

El Dret Civil de Balears s'interpretarà i integrarà prenent en consideració els principis generals que l'informen, així com les lleis i els costums, la jurisprudència i la doctrina que encarnen la tradició jurídica de les illes.

Per manca de llei i costum del Dret balear, s'aplicarà supletòriament el Codi civil i d'altres lleis estatals, sempre que les normes d'aquestes no s'oposin als principis del seu Ordenament jurídic”.

Mentre que, les qüestions regulades en el precepte que hem transcrit quedaran en dos articles del Projecte de Reforma del Títol Preliminar de la Compilació de Dret civil de les Illes Balears (seguint la versió inicial, com ja hem justificat):

Article 1: Les fonts del dret civil de les Illes Balears

“Les fonts del dret civil propi de les Illes Balears són, per aquest ordre: aquesta compilació i les lleis civils emanades del Parlament autonòmic, el costum i els principis generals que l'informen”.

Article 2: L'aplicació del dret civil de les Illes Balears

“1. El dret civil propi s'aplicarà interpretant i integrant les seves disposicions d'acord amb els principis generals que l'informen, prenent en consideració la tradició jurídica balear continguda a les antigues lleis i els costums, la doctrina dels doctors i les decisions de la Reial Audiència.

2. Les disposicions del dret civil balear són les normes d'aplicació preferent. Si no n'hi ha, s'aplicarà, com a dret supletori, el Codi civil, sempre que no sigui contrari als principis generals que informen el dret propi o el buit normatiu sigui volgut pel legislador autonòmic.

3. La jurisprudència del Tribunal Superior de Justícia de les Illes Balears i, si n'és el cas, del Tribunal Suprem, complementarà l'ordenament civil balear.

4. Les disposicions d'aquesta compilació constitueixen el dret comú de les Illes Balears i s'aplicaran, supletòriament, a les altres lleis”.

Podem observar que del que tracten aquests preceptes és de les fonts del Dret civil balear i del sistema d'aplicació i interpretació d'aquest. Com a primera aproximació, podem dir que, respecte de l'art. 1 CDCIB actualment vigent, la regulació que fixen aquests dos articles proposats pel Projecte de Reforma no suposa canvis substancials o grans novetats; sinó que pretenen aclarir conceptes i millorar la redacció.

Això és el que ens diu l'Exposició de Motius d'aquest Projecte de

Reforma al paràgraf 4t:

“A més s’ha pretès no només determinar el sistema de fonts d’aplicació del dret civil propi de les Illes Balears que, fins i tot amb l’expressa regulació constitucional (149.1.8, *in fine*) i estatutària (article 50.2), no s’enuncia a la Compilació de forma indubtable i ordenada jeràrquicament, sinó també regular l’aplicació preferent de l’ordenament civil balear, conseqüència de la concurrència amb el dret civil estatal i la seva aplicació supletòria”.

I paràgraf 5è:

“La nova redacció de l’article 1 organitza jeràrquicament el sistema de fonts del dret civil de les Illes Balears i modifica el confús paràgraf tercer del fins ara vigent article 1 de la Compilació”.

Això és el que en aquest treball que presentem volem estudiar, seguint l’estructura que ve a continuació.

III. INTRODUCCIÓ: FUNCIO DEL TÍTOL PRELIMINAR

El Títol Preliminar de la CDCIB (i també així ho reflexa l’EM del Projecte de Reforma) es presenta com equivalent a l’existència del Títol Preliminar del Codi civil, el qual, des d’un punt de vista històric, s’explica perquè el Dret civil havia estat considerat com el Dret comú, és a dir, com un sector de l’ordenament jurídic que conté normes, regles i principis aplicables a tot ell; i, fins i tot, abans de la Constitució espanyola (CE) de 1978, es presentava com un conjunt de regles amb un valor quasiconstitucional³. Amb aquest sentit es vol presentar també el Títol Preliminar de la Compilació, el qual, tanmateix, ha de tenir en compte algunes limitacions:

1) La Constitució espanyola de 1978 està per damunt d’aquestes regles presentades a manera de Dret comú, per quant la CE és un conjunt normatiu amb pretensió d’eficàcia normativa immediata i un límit per a l’exercici del poder legislatiu.

2) Així mateix, tractant-se de Dret civil propi, hi ha regles típiques del Títol Preliminar del Codi civil que, en virtut de la reserva de l’art. 149.1.8^a CE, són competència exclusiva de l’Estat i, per tant, aplicables a tot l’Estat espanyol. Així ho diu la CE amb l’expressió “regles relatives a l’aplicació i eficàcia de les normes jurídiques” (arts. 3 a 7 Codi civil espanyol) i “normes

3.- Díez-Picazo / Gullón, *Sistema de Derecho civil*. Vol. I, Tecnos, 1992, pàg. 93.

per resoldre els conflictes de lleis” (arts. 8 a 16 del Codi civil espanyol)⁴.

3) Essent així, el Títol Preliminar de la Compilació podrà fer referència a la “determinació de les fonts del Dret foral o especial”, com diu el mencionat art. 149.8.1 CE i recull l’art. 50.2 de l’Estatut d’Autonomia de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears⁵ (EAIB):

“2. En la determinació de les fonts del Dret Civil de les Illes Balears es respectaran les normes que s’hi estableixen”.

En relació amb altres qüestions, el Títol Preliminar només pot pretendre recollir una sèrie de regles i criteris a tenir en compte per part dels intèrprets i els operadors jurídics en l’aplicació de les normes, però sense cap pretensió “quasiconstitucional”.

IV. LES FONTS DEL DRET CIVIL BALEAR

Actualment, l’art. 1 CDCIB no dóna un llistat de fonts del Dret civil balear, sinó que aquest es dedueix del 3r paràgraf de dit article, el qual parla de llei, costum i principis generals. Per això, evidentment, la declaració que proposa l’art. 1 del Projecte de Reforma serà aclaridora. Diu l’art. 1 del Projecte de Reforma que les fonts del Dret civil propi són:

1) La llei, plasmada en la Compilació i les lleis civils emanades del Parlament autònic.

2) El costum.

3) Els principis generals que informen el Dret civil propi.

Aquest precepte es justifica al paràgraf 5è de l’EM del Projecte de Reforma, assenyalant que:

“La nova redacció de l’article 1 organitza jeràrquicament el sistema de fonts del dret civil de les Illes Balears i modifica el confús paràgraf tercer del fins ara vigent article 1 de la Compilació”.

I també en el paràgraf 6è de l’EM dient que:

4.- Cfr.: Masot Miquel, M., “El Código Civil y su aplicación en el Derecho civil balear”. *Boletín de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de Baleares*, tom II, 1992, pàgs. 133-137.

5.- Les referències a l’Estatut d’Autonomia de les Illes Balears s’entenen fetes a la LO 2/1983, de 25 de febrer. Per tant, en el moment de la publicació d’aquest treball, les referències a l’Estatut d’Autonomia de les IB s’haurien de fer a la Llei orgànica 1/2007, d’1 de març, per la qual s’aprova l’Estatut d’Autonomia de les Illes Balears (BOIB n.º 32 de 1-03-2007). Especialment, als articles 30.27 i 87 EAIB.

“l’article 1, en organitzar el propi sistema de fonts, ofereix també els elements que integren el concepte de dret civil propi de les Illes Balears, conformat per les lleis civils autonòmiques, el costum i els principis generals informadors d’aquest ordenament civil”.

Així mateix, recorda l’Exposició de Motius que l’establiment del sistema de fonts es fa en exercici de la competència legislativa atribuïda per l’article 149.1.8è de la Constitució espanyola de conservar, modificar i desenvolupar el dret civil propi i els seu sistema de fonts, assumida en el marc estatutari en els articles 10.23 i 50.2 EAIB.

Dit això, cal que entrem a l’anàlisi concreta de cada una d’aquestes fonts, sabent que l’expressió “fonts del Dret”, tant designa aquells qui poden ser autors de les normes, com el mitjà d’expressió d’aquestes.

1) LA LLEI COM A PRIMERA FONT DEL DRET CIVIL

No suposa cap novetat assenyalar que la llei és la primera font de creació de Dret civil, al contrari, és ben coneguda la prelació de fonts en matèria civil, la qual també es reflexa en el Títol Preliminar del Codi civil espanyol de 1889, en la declaració de l’art. 1.1 en relació amb les fonts de l’ordenament jurídic espanyol, encara que referit només a l’ordenament jurídic espanyol denominat civil.

Tampoc no és nou, però escau recordar-ho, que la llei, com a primera font del Dret civil, s’entén en sentit material i no formal, de manera que “llei” es refereix a una norma jurídica emanada dels poders, òrgans o autoritats legitimades (poder legislatiu o executiu –malgrat en Dret civil sigui poc freqüent la utilització d’aquestes normes, com poden ser els decrets–), sotmeses entre elles al principi de jerarquia normativa. Per tant, l’expressió llei com a font del Dret civil fa referència a una norma jurídica que compleix, en primer lloc, uns requisits de legitimitat interna, perquè observa la Constitució o altres lleis (per exemple, l’Estatut d’Autonomia), per quant aquestes concedeixen potestat normativa al poder, òrgan o autoritat que l’emet, i el seu contingut respecta els principis establerts en normes de caràcter superior; i, en segon lloc, uns requisits externs, pel fet que per la seva elaboració s’han de seguir els tràmits o procediments adients.

Essent així, la llei com a font del Dret civil balear ha d’observar els principis constitucionals i les regles fixades per l’Estatut d’Autonomia de les Illes Balears; i per la seva elaboració s’han de seguir els tràmits o procediments assenyalats a l’efecte. De manera que, es pot legislar en matèria de Dret civil balear en exercici de la competència legislativa atribuïda per l’article 149.1.8è CE, de conservar, modificar i desenvolupar el dret civil propi i els seu sistema de fonts, assumida en el marc estatutari

en els articles 10.23 i 50 EAIB.

Per una part, l'art. 10.23 EAIB atorga competència a la CAIB en: “Conservació, modificació i desenvolupament del dret civil de la Comunitat Autònoma”. I, per altra part, l'art. 50 EAIB diu:

- “1. En matèries de competència exclusiva de la Comunitat Autònoma, el dret propi de les Illes Balears és aplicable dins el seu territori preferentment a qualsevol altre, segons els termes prevists en aquest Estatut.
2. En la determinació de les fonts del Dret Civil de les Illes Balears es respectaran les normes que s'hi estableixen.
3. En tot allò que no sigui regulat pel dret propi de les Illes Balears serà d'aplicació supletòria el dret de l'Estat”.

És important també tenir en compte com queda la redacció d'ambdós articles en l'aprovada Proposta de reforma de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears (BOPIB núm. 137, de 15 de juny de 2006). Pel que fa a l'art. 10.23, aquest passarà a ser l'art. 28.27 i declararà que la CAIB té competència exclusiva en:

“Dret civil, inclosa la determinació del seu sistema de fonts, llevat de les regles relatives a l'aplicació i l'eficàcia de les normes jurídiques, les relacions juridicocivils relatives a les formes de matrimoni, l'ordenació dels registres i dels instruments públics, les bases de les obligacions contractuals, les normes per resoldre els conflictes de lleis i la determinació de les fonts del dret de competència estatal”.

Pel que fa a l'art. 50, el contingut d'aquest es recollirà a l'art. 86 (Dret propi) que diu:

- “1. En matèries de competència exclusiva de la comunitat autònoma, el dret propi de les Illes Balears és aplicable al seu territori preferentment a qualsevol altre, segons el termes prevists en aquest Estatut.
2. En la determinació de les fonts del Dret Civil de les Illes Balears es respectaran les normes que s'hi estableixin.
3. En tot allò que no sigui regulat pel dret propi de les Illes Balears serà d'aplicació supletòria el dret de l'Estat”.

Acotat el significat de la font del Dret civil balear “lleï”, cal destacar que el Projecte de Reforma de la Compilació no fa referència a aquesta expressió genèrica, sinó que concreta materialment quina és la “lleï” que és font del Dret civil balear; de manera que la primera font del Dret civil balear no és

la “lleï” en general, sinó només la “Compilació i les lleis civils emanades del Parlament autonòmic”. Així també es manifesta el paràgraf 5è de l’EM del Projecte de Reforma:

“La lleï és la primera font, entesa com el conjunt de normes contingudes a la Compilació i les lleis civils emanades del Parlament autonòmic”.

Per tant, el legislador balear fa una interpretació autèntica del que hem d’entendre per “lleï” com a font del Dret civil balear.

En la nostra opinió, aquesta formulació –“Compilació i les lleis civils emanades del Parlament autonòmic”– pot donar perjudicis innecessaris al Dret civil balear, per aquests motius:

1) En primer lloc, pel fet d’acotar dins la font lleï, només la lleï en sentit formal, és a dir, la norma amb rang de lleï emanada del Parlament autonòmic, la qual cosa exclou tota l’activitat normativa del poder executiu, i aquesta exclusió ens sembla innecessària (pensem, per exemple, en el Decret 112/2002 de *Parelles Estables*).

2) En segon lloc, un altre perjudici pot venir donat pel fet d’acotar la “lleï” com a font del Dret civil balear, no només en sentit formal, sinó també “material”; entenent que, a més, aquesta lleï formal, per poder ser efectiva font del Dret civil balear, ha de dictar-se a l’empara de la competència en Dret civil de l’art. 10.23 EAIB, i aquesta manifestació resulta errònia.

Per tal de poder justificar les dues afirmacions fetes, passem a analitzar l’expressió “Compilació i les lleis civils emanades del Parlament autonòmic” com a fonts del Dret civil balear.

A) La Compilació

La Compilació, com a primera font del Dret civil balear, dins el concepte de “lleï”, està perfectament determinada.

L’opció a favor d’aquesta formulació que fa el Projecte de Reforma posa de manifest la política legislativa balear en aquest tema, la qual vol que el referent del Dret civil balear continuï essent la Compilació⁶, a diferència dels processos de “descompilació” que es duen a terme en altres Comunitats amb Dret civil propi, i que, vistos els resultats, són tècniques legislatives que mereixen ser preses en consideració per superar els condicionaments polítics

6.- La qual cosa ens sembla molt criticable perquè la Compilació és fruit d’una època preconstitucional i predemocràtica, molt allunyada, per fortuna, del sistema constitucional actual, protagonitzat per l’Estat de les Autonomies.

del moment històric en què la Compilació fou dictada i com a referent per a legislar en el futur⁷.

Per exemple, a Catalunya s'ha seguit la tècnica de les codificacions parcials, regulant blocs de matèria civil, en lloc de realitzar modificacions de la compilació o lleis especials⁸. En aquests codis parcials es regula de manera global i completa tot un sector de la matèria civil⁹ (ex. Codi de Successions de Catalunya i Codi de Família de Catalunya). Després d'aquest procés, el Parlament de Catalunya ha aprovat la Llei 29/2002, de 30 de desembre, *primera Llei del Codi civil de Catalunya*, la qual en el Preàmbul explica la tècnica legislativa que es vol seguir:

“L'exercici de la competència per a conservar, modificar i desenvolupar el dret civil de Catalunya, recuperada fa més de vint anys en el nou marc constitucional i estatutari, ha passat, fins ara, per diverses fases. En una primera fase, culminada amb la Llei 13/1984, del 20 de març, sobre la Compilació del dret civil de Catalunya, l'objectiu fou adoptar la Compilació de 1960, integrar-la en l'ordenament jurídic català i adaptar-la als principis constitucionals, per a superar els condicionaments polítics del moment històric en què fou dictada. En una segona fase, iniciada paral·lelament i continuada amb més o menys intensitat fins a l'actualitat, el Parlament de Catalunya va fer servir l'instrument tècnic de les lleis especials per anar donant pas a poc a poc a un ordenament jurídic encarcarat i amagrit per la prolongada absència d'institucions legislatives pròpies. A partir del 1991, amb la promulgació de la Llei 40/1991, del 30 de desembre, del Codi de successions per causa de mort en el dret civil de Catalunya, el dret català va entrar en una tercera fase, la de les codificacions parcials, continuada amb la Llei 9/1998, del 15 de juliol, del Codi de família, amb la voluntat de recollir, ordenar i sistematitzar la regulació sobre les diverses matèries continguda en les lleis especials que s'han anat promulgant i de completar-la fins a assolir la plenitud de l'exercici de les competències legislatives establertes per la Constitució i l'Estatut.

A la fi del 1998 el Departament de Justícia va organitzar les

7.- Sembla que compartim aquest desig amb el Dr. Monserrat Quintana, veure: “La aplicación de los principios generales en el Derecho civil balear”. *Estudios en homenaje a Miguel Coll Carreras*, Govern de les Illes Balears, 2006, pàg. 444.

8.- Una anàlisi de com ha anat evolucionant la legislació en matèria civil a Catalunya la trobem a: Badosa Coll, F., *Compendi de Dret civil català*. Marcial Pons, 1999, pàgs. 62-65.

9.- Martín Casals, M., “El Codi civil de Catalunya en la cruïlla del Dret privat europeu”. *Revista jurídica de Catalunya*, 2002-3, pàg. 657.

Jornades cap a un Codi Civil de Catalunya amb l'objectiu de fer partícip el món jurídic català de la voluntat del Govern d'avançar en la codificació del dret civil i d'analitzar, amb representants del món acadèmic, polític i professional, les possibilitats d'aprovar a curt termini un codi civil de Catalunya”.

A partir d'aquí, la finalitat a Catalunya és, per tant, fer un Codi de cada bloc normatiu i després integrar-los en un text únic: un Codi civil. Per això, la següent passa ha estat l'aprovació de la Llei 5/2006, de 10 de maig, del *Llibre Cinquè del Codi civil de Catalunya, relatiu als drets reals* (DOGC núm. 4640, 24-05-2006, pàg. 23167).

Res d'això ens diu el legislador balear en l'Exposició de Motius del Projecte de Reforma, per la qual cosa sembla que, malauradament, el legislador es manté en la simple pretensió de modificar puntualment alguns articles de la Compilació, però no en afrontar una regulació completa i global de totes les matèries civils, respecte de les quals és competent. I si, de totes maneres, fos aquesta la seva pretensió final, en aquest Projecte de Reforma del Títol Preliminar (presentat com el Dret civil balear comú) ens hauria d'oferir una explicació de la seva tècnica legislativa¹⁰.

En definitiva, tornant al punt de partida, la primera font del Dret civil balear és la Compilació actualment vigent (de 1990).

B) Les lleis civils emanades del Parlament autonòmic

La “lleï” com a primera font del Dret civil balear també ve concretada en el Projecte de Reforma en l'expressió “lleis civils emanades del Parlament autonòmic”, respecte de la qual ja hem anticipat algunes observacions.

En la nostra opinió, és més encertada l'expressió “lleis emanades del Parlament autonòmic en matèria civil” que la de “lleis civils emanades del Parlament autonòmic”, sense perjudici d'altres possibles expressions (com “normes autonòmiques en matèria civil”, per a no fer només referència a la llei en sentit formal), qüestió que ja hem apuntat, i en la que no incidirem de nou.

Pensem que en lloc de l'expressió “lleï civil” és millor dir “lleï en matèria civil”, de manera que fem èmfasi en la matèria que apareixerà regulada en la norma, la matèria civil, i no en el títol competencial a l'empara del qual es promulga una lleï. Per fonamentar aquesta opinió, partim del fet que

10.- En canvi, l'*Informe sobre la Reforma de la Compilació de Dret Civil de les Illes Balears*, elaborat per la Comissió d'experts (BOCAIB núm. 153, d'1 de desembre de 1998) i redactat pel Dr. Coca Payeras, sí que parla de les línies que han de seguir les noves regulacions.

el que és civil és la matèria i no la llei. És a dir, una llei civil fa referència només a una llei dictada pel PIB en atenció a la competència en matèria civil reconeguda en l'art. 10.23 EAIB. Així, des d'aquesta òptica, com diu el paràgraf 1r de l'Exposició de Motius del Projecte de Reforma, a part de la Compilació, només s'han dictat¹¹ la Llei 11/2001, de *parelles estables*, i la Llei 1/2006, de *voluntats anticipades*¹². Mentre que, res no obstaculitza que, en altres lleis dictades a l'empara d'altres competències autonòmiques, hi hagi regulacions directes o indirectes (connexes o tangencials) de qüestions civils, o sigui: incidències en matèria civil. Per tant, malgrat una llei es dicti a l'empara d'una altra competència (i no la del art. 10.23 EAIB), si la mateixa conté matèria civil, qualsevol que sigui, aquesta matèria ha de poder formar part del Dret civil propi, sempre que es respectin les competències exclusives de l'Estat, això ho donem per suposat.

Així mateix, per tal de fonamentar aquesta opinió farem referència a tres qüestions.

(a) El qualificatiu de “civil”

La matèria civil es pot trobar en lleis que no siguin d'envoltori civil, perquè una norma jurídica pot contenir matèries diverses que convergeixen en algun punt i s'emparen en diferents títols competencials. Allò que és matèria civil és un concepte previ a que una llei sigui o deixi de ser qualificada (per qui pertoqui) com a civil.

Una de les màximes autoritats en Dret civil, el Catedràtic Dr. Badosa Coll¹³, per exemple, i en referència al Dret civil català, però igualment vàlid pel balear, diu: “El dret civil català es definirà, doncs, per la matèria regulada: la civil i per l'àmbit de vigència territorial”.

Seguint aquest autor, la mateixa opinió, però aplicada al Dret civil balear, l'expressa la Dra. Ferrer Vanrell¹⁴ quan assenyala: “*La materia puede concretarse en diferentes ámbitos y lo que tenemos que hacer es averiguar el concepto de “materia” calificada como “civil”, que nos encauzará al concepto de derecho civil, porque, (como nos dice BADOSA, La recent jurisprudència, pág. 31) “la <civilitat> de la norma és derivativa i resulta de la civilitat de la <matèria> regulada”*). Cuando la materia la calificamos de

11.- Però també està enunciat una regulació sobre la mediació familiar. Cfr.: Munar Bernat, P.A., “Algunas reflexiones sobre la mediación familiar”. *Estudios en homenaje a Miguel Coll Carreras*, Govern de les Illes Balears, 2006, pàgs. 465 ss.

12.- Referències a les regulacions autonòmiques sobre voluntats anticipades es poden consultar a: Tur Faúndez, M.N., “El documento de instrucciones previas o testamento vital: régimen jurídico”. *Aranzadi civil*, núm. 2, 2004, pàgs. 1955-1984.

13.- *Compendi de Dret civil català*. Marcial Pons, 1999, pàg. 71.

14.- *Lecciones de Derecho civil balear*. 3ª edic. UIB. 2004, pàg. 66 i ss.

civil, la norma que regulará esta materia será civil. Así, la materia civil es única e independiente de su concreta regulación que en cada caso le haya otorgado el legislador (estatal o autonómico)”.

(b) Referents legislatius comparats

L'opinió que hem manifestat la podem recolzar també en un referent legislatiu comparat, la legislació de Catalunya, que, per la seva modernitat i avantguardisme, és molt útil a les Comunitats Autònomes amb Dret civil propi. Ens referim a la Llei 29/2002, *primera llei del Codi civil de Catalunya*, la qual en l'article 111-1 –Dret civil de Catalunya– diu:

“El dret civil de Catalunya és constituït per les disposicions d'aquest Codi, les altres lleis del Parlament en matèria de dret civil, els costums i els principis generals del dret propi”.

(c) L'efectiva existència de matèria civil en lleis no civils

El que ara volem posar de manifest és l'existència de regles amb incidència en matèria civil en normes del Parlament de les Illes Balears dictades a l'empara d'altres competències, com per exemple en matèria de consum i turisme. És a dir, pensem que es poden veure implicacions de les matèries regulades en lleis dictades a l'empara de les competències en consum i turisme i la matèria civil; atès que les relacions obligatòries privades sorgides dels contractes de consum i dels contractes turístics són matèria civil, i són Dret civil balear, en la mesura en que no formin part del concepte “bases de les obligacions contractuals”, les quals estan reservades a la competència exclusiva de l'Estat ex art. 149.1.8^a CE.

Poden trobar un estudi sobre aquesta qüestió a: Llodrà Grimalt, “Un impulso al Derecho civil balear: Los contornos del Derecho civil balear ‘posible’. (Un estudio a propósito de la normativa autonómica en materia de Derecho de Consumo y del Turismo)”, publicat al *Boletín de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de las Illes Balears*, VII, 2004. Així, entre altres, podem destacar les lleis balears: Llei 1/1998, de 10 de març, *de l'Estatut de Consumidors i Usuaris de la CAIB* (BOCAIB núm. 37, de 17 de març de 1998); Llei 11/2001, de 15 de juny, *d'Ordenació de l'activitat comercial a les Illes Balears* (BOE núm. 164, de 10 de juliol de 2001); Llei 2/1999, de 24 de març, *general turística de les Illes Balears* (BOCAIB núm. 41, d'1 d'abril de 1999); i també, el Decret 117/1997, de 6 de setembre, *pel qual es regulen determinats aspectes de l'aprofitament per torns de béns immobles en l'àmbit de la CAIB* (BOCAIB núm. 117, de 18 de setembre de 1997).

En concret, el cas d'aquesta darrera norma és realment peculiar perquè, per exemple, en ella apareix l'expressió “projecte de contracte” (art. 5.2.1) amb una clara similitud a la idea que la Directiva 94/47/CE, de 26 d'octubre de 1994, *relativa a la protecció de los adquirentes en lo relativo a*

*determinados aspectos de los contratos de adquisición de un derecho de utilización de inmuebles en régimen de tiempo compartido*¹⁵, introdueix en el seu article 5,1 de “contracte preliminar vinculant”; figura que no es va incorporar a la Llei estatal de transposició de dita Directiva (*Ley 42/1998, de 15 de diciembre, sobre derechos de aprovechamiento por turno de inmuebles y normas tributarias*), però va quedar reflectida en el Decret balear¹⁶.

No entrarem més en aquestes normatives perquè ja ens hem remès a un treball que ho analitza. Però parlarem de la incidència en la matèria civil per part d'altres lleis dictades a l'empara de la competència en turisme i, especialment, de la Llei 2/2005, de 22 de març, *de comercialització d'estades turístiques a habitatges*, no tractada en el treball que hem pres de referència, la qual té clares implicacions civils, com ja indica l'art.1, assenyalant que els aspectes que es regulen a l'empara d'aquesta Llei són el règim jurídic de l'usuari, el qual serà normalment una persona qualificada de consumidor.

Certament, si fem una observació global de la Llei veurem que es dedica pràcticament a la regulació administrativa de la comercialització d'aquests habitatges, però té una clara incidència civil, perquè el fet de qualificar com a habitatges d'estades turístiques a aquells on es produeix una “cessió temporal de l'ús i gaudi de la totalitat d'una vivenda unifamiliar aïllada” (art. 11) té una clara relació amb el contracte d'arrendament de cosa (especialment, de finca urbana), el qual té com objecte la cessió d'ús d'una vivenda a canvi d'un preu cert (art. 1543 CC). Així mateix, el fet que la Llei 2/2005 acoti quines són les cessions d'ús de vivenda que poden tenir la qualificació “d'estada turística” planteja la necessitat de combinar, aquests supòsits, amb els que no hi tenen cabuda (com, per exemple, la cessió per ús turístic d'un apartament en un bloc en propietat horitzontal); i la qüestió de valorar quina és la normativa que regirà en els casos on l'ús turístic és també el predominant i, malgrat això, la Llei 2/2005 opta per a no regular-los (essent la CAIB la competent en matèria turística). En relació amb aquest punt, s'ha de dir que, com és opinió doctrinal majoritària¹⁷ que

15.- DOCE núm. L 280, de 29 d'octubre de 1994.

16.- Una referència més exhaustiva a aquesta qüestió es pot trobar a: Llodrà Grimalt, F., “The Binding Preliminary Contract in European Private Law”. A: Gianmaria Ajani/Martin Ebers (eds.), *Uniform Terminology for European Contract Law*. Nomos, Baden-Baden, 2005, pàgs. 199-217.

17.- La jurisprudència s'ha pronunciat en aquest sentit: STS 16-06-1982; SAP Madrid 3-03-1992; SAP Màlaga 25-03-2000. Aquest tipus d'arrendament es considera un arrendament complex, sotmès a les regles del CC.

Sobre aquest tema es pot consultar: Verdura Izquierdo, B., “Los arrendamientos urbanos para uso distinto del de vivienda”. *El Consultor Inmobiliario*, núm. 6, octubre de 2000, pàgs. 36-60; i Auriolés Martín, A., *Introducción al Derecho Turístico*. 2ª edició, Tecnos, 2005, pàgs. 81-82.

les cessions de vivenda d'ús turístic juntament amb la prestació de certs serveis no entren dins l'àmbit d'aplicació de la legislació especial en matèria d'arrendaments urbans (Llei 29/1994, de 24 de novembre, *d'arrendaments urbans*), la CAIB podria regular tots aquests supòsits¹⁸ i, evidentment, des de l'òptica de l'usuari (arrendatari), ens trobaríem davant matèria civil.

En segon lloc, hem d'assenyalar que una altra matèria civil present en lleis no civils¹⁹ és la institució de la propietat. La legislació sectorial, partint de matèries especials²⁰, ha redimensionat l'estudi d'institucions civils bàsiques, com és la propietat. L'especialitat de l'objecte regulat es manifesta en una ordenació en bloc de tots els aspectes normatius que ofereix la matèria especial amb independència de si són civils o no. Per tant, dins normes que abasten qüestions molt diverses (moltes de caire públic), que envolten el dret de propietat, trobem la part civil de la institució. La deducció de la part civil d'aquestes lleis especials s'ha entès com la menció dels drets bàsics del particular en relació amb certs tipus de propietats o l'enumeració breu dels aspectes civils de major interès, però remetent la seva regulació concreta a la llei especial.

Pel que fa a la institució de la propietat, la Base 10 de la Llei de Bases del CC²¹ conté el mandat de seguir la civilitat de la norma d'acord amb el concepte de matèria civil allà on es trobi aquesta i al marge de la qualifica-

18.- Referències a aquesta temàtica es poden consultar a: Clar Garau, R., "Engranaje de Constitución, Estatut, Código civil y Derecho foral". *Estudios en homenaje a Miguel Coll Carreras*, Govern de les Illes Balears, 2006, pàgs. 175 ss.

19.- Entre altres que podem mencionar com, per exemple, la protecció de menors. Veure per més informació sobre la legislació autonòmica: Munar Bernat, P.A., "La protección del menor en las Islas Baleares". *Revista jurídica de les Illes Balears*, núm. 1, 2003, pàgs. 157-180.

20.- Barral Viñals, Immaculada, "Los indeterminados límites del Derecho autonómico civil". *Estudios Jurídicos en homenaje al profesor Díez-Picazo*. Tomo I, Cívitas, 2003, pàgs. 244-250. Les matèries especials són les que, sent civils, el CC decideix no incloure-les –com en la Base 10 i 14 respecte de les propietats especials– i tan sols recollirà les seves bases (arts. 426 i 428 CC), deixant la seva regulació a cossos legals extracodicials (caça, pesca, aigües, mineria, etc.) declarats subsistents al CC per l'art. 1976 CC. Les lleis especials s'entenen, així, com modificacions puntuals o desenvolupaments específics de certes matèries codificades (per exemple, la Base 26).

21.- Que diu: "Tanto el Gobierno como la Comisión se acomodarán en la redacción del Código Civil a las siguientes Bases: 10 Se mantendrán el concepto de la propiedad y la división de las cosas, el principio de la accesión y de copropiedad con arreglo a los fundamentos capitales del derecho patrio, y se incluirán en el Código las bases en que descansan los conceptos especiales de determinadas propiedades, como las aguas, las minas y las producciones científicas, literarias y artísticas, bajo el criterio de respetar las leyes particulares por que hoy se rigen en su sentido y disposiciones, y deducir de cada una de ellas lo que pueda estimarse como fundamento orgánico de derechos civiles y sustantivos para incluirlo en el Código".

ció de la norma.

Ara, la CE ofereix un catàleg de matèries especials sobre les quals es pot seguir la norma civil. Per tant, estudiar la propietat significa cercar la matèria civil en les lleis a les quals normalment s'atribueix el caràcter d'administratives (per exemple, en matèria d'ordenació del territori i espais naturals).

Plasmant això a la CAIB, podem veure com l'article 10.3 EAIB atorga competència exclusiva a la CAIB en matèria d'"Ordenació del territori, litoral inclòs, urbanisme i habitatge"²² i l'article 11.7 EAIB, en relació amb les competències de desenvolupament legislatiu i l'execució, dins la legislació bàsica de l'Estat, diu que la CA té competència en: "Protecció del medi ambient. Normes addicionals de protecció. Espais naturals protegits. Ecologia."

Tot això ens duu a poder trobar matèria civil balear en lleis no civils, com són les referents a l'ordenació del territori i protecció d'espais naturals. La presència de matèria civil en aquestes lleis ve relacionada amb l'actuació de la funció social del dret de propietat (art. 33 CE), la qual ve concretada moltes vegades en la regulació dels drets d'adquisició preferent sobre la situació del propietari (de propietat urbana, agrària, forestal i d'espais naturals).

Trobem exemples²³ del que assenyallem a la Llei 14/2000, de 21 de desembre, *d'Ordenació Territorial*; a la Llei 6/1997, de 8 de juliol, *del sòl rústic de les illes Balears*; i a la Llei 5/2005, de 26 de maig, *per a la conservació dels espais de rellevància ambiental* (LECO). Per destacar-ne una, ens centrarem en la recent LECO, la qual mostra la seva incidència en matèria civil, malgrat es dicta a l'empara de la competència de desenvolupament en matèria de medi ambient.

Observem a la LECO, com les mesures que afecten a l'àmbit del dret privat, en concret, a la propietat privada, són la concessió d'uns drets de templeig i de retracte a favor de l'Administració (article 27), per tal d'exercir-los en les transmissions oneroses *inter vius* de terrenys situats en

22.- L'article 10.21 EAIB diu: "Patrimoni monumental, cultural, històric, artístic, arquitectònic, arqueològic, científic i paisatgístic d'interès per a la Comunitat Autònoma, sense perjudici del que disposa l'article 149.1.28a de la Constitució".

23.- Es pot veure dos estudis sobre aquesta qüestió a: Llodrà Grimalt, F., "Conservació de la biodiversitat i funció social de la propietat privada. Aproximació al Projecte de Llei de conservació de la biodiversitat de les Illes Balears". *Congrés Espais naturals protegits: el paper de la propietat privada*. INESE, Palma, octubre 2004, pàgs. 95-101; i Llodrà Grimalt, F., "Turisme, urbanisme i família: Noves realitats del Dret civil balear al segle XXI". *II Jornada d'estudis locals de Capdepera*, 2002, pàgs. 95-106.

l'interior de l'espai protegit. Els drets de tempteig i retracte d'origen legal són drets reals d'adquisició preferent (en realitat, són autèntics límits al dret de propietat) d'un bé per part d'una persona, en aquest cas l'Administració, respecte de qualsevol altre individu, en el moment en què el propietari decideix disposar del bé o quan ja l'ha venut. Els drets de tempteig i retracte legals incideixen sobre el principi de lliure contractació o de llibertat de contractació²⁴. En puritat, és el dret de retracte el que afecta a l'estatut jurídic de propietari, ja que la compravenda s'ha consumat i, en virtut d'un dret real legal, un altre subjecte modificarà l'esfera jurídica del comprador sense que aquest pugui fer-hi res²⁵.

En definitiva, el que volem posar de manifest és que, la incidència de la matèria civil en aquestes lleis (relacionades amb diferents tipus de propietats) es veu sempre que el legislador autonòmic plasma la funció social que la propietat privada ha de complir (art. 33 CE). Aquesta plasmació es pot fer, tant de manera negativa, establint quan s'incompleix la funció social, és a dir, contemplant casos en els quals les facultats de gaudi i disposició d'un dret de propietat privada erosionen interessos de la col·lectivitat i, per tant, incompleixen la funció social; com de manera positiva, assenyalant allò que el propietari pot fer, és a dir, els seus deures i càrregues que limiten les seves facultats. Una de les fórmules positives per a dur a terme la concreció de la funció social, incidint sobre el dret de propietat, és la regulació de drets de tempteig i retracte com hem descrit²⁶.

Així mateix, a la LECO trobem una altra possible incidència en matèria civil. L'art. 45, amb el títol "*Convenis i servituds d'interès mediambiental*" assenjala que:

<<1. El Govern de les Illes Balears pot subscriure acords o convenis amb els titulars de drets sobre terrenys inclosos en espais naturals protegits per tal que aquests acceptin, a canvi d'una contraprestació econòmica o d'altre tipus, el desenvolupament de tasques i actuacions relacionades amb la gestió mediambiental que impliquin limitacions de les activitats, dels usos o dels aprofitaments que excedeixin del contingut del dret de propietat.

2. Els titulars poden cedir els seus drets de manera selectiva i les

24.- Coca Payeras, M., *Tanteo y retracto, función social de la propiedad y competencia autonómica*. Studia Albornotiana, Publicaciones del Real Colegio de España, Bolonia, 1988.

25.- *Ídem*.

26.- En altres tipus de propietat, com el patrimoni cultural, també s'ha previst aquesta tècnica, veure: Llodrà Grimalt, F., "La protecció jurídica de la cultura popular". *II Jornades d'estudis locals de Manacor*. Manacor, 2002, pàgs. 369-380.

limitacions poden afectar només una part de la finca.

3. Aquests acords o convenis poden consistir en la constitució d'una servitud que s'ha d'inscriure en el Registre de la Propietat.>>

Observem que aquest article preveu uns determinats acords els quals, segons el procediment que s'utilitzi per arribar-hi, poden apropar-nos a la idea de custòdia del territori, la qual suposa una sèria de relacions fiduciàries entre subjectes de dret privat o entre subjectes de dret privat i una entitat de dret públic, donant així forma a la institució de custòdia. De fet, en l'actualitat, l'articulació dels acords de custòdia del territori, provenents del dret americà (*conservation easement o land stewardship*), es relaciona, entre altres opcions, amb la figura del fideïcomís o amb figures que puguin ser un equivalent al *trust* del *commom law*.

2) EL COSTUM COM A SEGONA FONT DEL DRET CIVIL BALEAR

El costum és la segona font de l'ordenament jurídicocivil espanyol i també del Dret civil balear. Així el paràgraf 5è de l'EM del Projecte de Reforma diu:

“El costum és la segona font de l'ordenament civil balear, només aplicable per defecte de llei i que ha de ser al·legada i provada d'acord amb les regles del Codi civil. Això implica que, a Balears, hi ha dos tipus de costums, aquells que són font del dret perquè la seva vigència actual ha quedat provada i els anomenats “antics costums” que, arran de la promulgació de la Compilació de 1961, varen passar a formar part de la “tradició jurídica balear” amb una funció no només interpretadora sinó integradora de les normes”.

Probablement aquest paràgraf de l'EM del Projecte de Reforma pressuposa una informació que no necessàriament s'ha de conèixer, ja que amb l'expressió “això implica que”, el legislador vol trobar connexió entre les afirmacions que ell fa de que “el costum és la segona font del dret” i que “hi ha dos tipus de costums”, quan de la lectura del bocí transcrit (que és tota la informació que el legislador proporciona) no s'observa una connexió lògica entre ambdues informacions. És a dir, el plantejament hauria de ser a l'inrevés: El legislador primer ens ha d'explicar perquè hi ha dos tipus de costums i després ens podrà dir quin costum és el que és font del Dret.

Malgrat la deficient explicació de l'EM, intentarem exposar aquesta qüestió.

A) Els antics costums

La problemàtica a tractar en aquest punt ve donada per la redacció

dels dos següents preceptes de la CDCB de 1990. La DF 1^a de la CDCB assenyala (i ja ho deia la Compilació de 1961²⁷) que:

“Les normes del Dret Civil Especial Balear escrit o consuetudinari, principal o supletori, vigents a la promulgació d’aquesta Compilació, queden substituïdes per les que s’hi contenen”.

I l’art. 1 CDCB indica que el costum és la segona font del Dret civil balear, en defecte de llei.

Per tant, sembla que l’expressió “queden substituïdes” de la DF 1ª doni a entendre que s’ha produït una derogació de tot el dret consuetudinari no recollit en la Compilació, amb la conseqüència de que si el costum no està recollit a la Compilació no pot existir com a font del Dret perquè fou derogat.

Tanmateix això no és així. En primer lloc, perquè els antics costums (els anteriors a l’entrada en vigor de la Compilació de 1961) no foren derogats sinó substituïts²⁸ i ara són un element d’interpretació i integració del Dret civil balear ja què conformen la tradició jurídica balear²⁹. I, en segon lloc, perquè el costum, en la mesura en que sigui nou, és a dir, posterior a l’any 1961 (sempre que això sigui eventualment possible, ja què dubtem si hi ha prou temps per haver creat una *opinio iuris*); o anterior a 1961 però que s’ha seguit practicant i es pot provar, és font del dret.

B) El costum com a font del dret

En relació amb l’exposat anteriorment, el costum és segona font del Dret civil balear quan³⁰:

27.- “Las normas del Derecho Civil especial balear escrito o consuetudinario, principal o supletorio, vigentes a la promulgación de esta Compilación, quedan sustituidas por las contenidas en ella”.

28.- Sobre el sentit d’aquest terme, veure: Masot Miquel, M., “El Código Civil y su aplicación en el Derecho civil balear”. *Boletín de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de Baleares*, tom II, 1992, pàgs. 151-156; i Monserrat Quintana, A., “La aplicación de los principios generales en el Derecho civil balear”. *Estudios en homenaje a Miguel Coll Carreras*, Govern de les Illes Balears, 2006, pàg. 446.

29.- Sobre el tema, veure: Masot Miquel, M., “El Código Civil y su aplicación en el Derecho civil balear”. *Boletín de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de Baleares*, tom II, 1992, pàgs. 133-137; i Ferrer Vanrell, M. P., a: AA:VV, *Lecciones de Derecho civil balear*. 3ª edic., Col·lecció materials didàctics, Universitat Illes Balears, 2004, pàgs. 73-74.

30.- Sobre el tema, veure: Masot Miquel, M., “El Código Civil y su aplicación en el Derecho civil balear”. *Boletín de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de Baleares*, tom II, 1992, pàgs. 133-137; i Ferrer Vanrell, M. P., a: AA:VV, *Lecciones de Derecho civil balear*. 3ª edic., Col·lecció materials didàctics, Universitat Illes Balears, 2004, pàgs. 73-74.

(1) La pròpia Compilació reconeix saber que hi ha costums en una determinada qüestió i els crida expressament, en defecte, normalment, de voluntat contractual. Per exemple ho veiem a l'art. 64 CDCB en relació amb la institució de la societat rural menorquina³¹.

(2) S'ha format des de l'entrada en vigor de la Compilació de 1961 moment en el qual foren substituïts els antics costums.

(3) Són antics costums que s'han seguit practicant i es pot provar la seva actual existència i vigència i la *opinio iuris*, qüestió de difícil prova³².

Un exemple d'aquest tercer supòsit el pot constituir alguns costums en matèria de contractes agraris a Mallorca. Per exemple, en relació amb el contracte d'amitges, la Disposició Final Segona de la Llei 49/2003, de 26 de novembre, *d'arrendaments rústics* (LAR) assenyala que la normativa d'arrendaments rústics es aplicable a tot el territori espanyol, sense perjudici de la normativa d'aplicació preferent que dictin les CCAA amb competència en matèria de Dret civil foral; i l'art. 29 LAR declara, en matèria de parceria, que les normes i els costums forals són d'aplicació preferent a la LAR. En definitiva, pel que fa a Mallorca, a la Compilació no hi ha referència expressa a costums agraris, ni regulació normativa, però, en el cas que existeixin costums agraris vigents i susceptibles de ser provats, aquests són d'aplicació preferent a la LAR. Per tant, els contractes agraris a Mallorca es regiran pel costum si es prova l'actual vigència (i, per suposat, si no són *contra legem*, com ho serien els contraris a un principi constitucional i contraris a lleis estatals d'aplicació directa que poden incidir, per exemple, en la protecció del treballador)³³.

Igualment, altres exemples d'aquest tercer supòsit de costum com a font del Dret civil balear podem trobar-los en matèria de drets reals no regulats

31.- Una referència a aquests costums es pot trobar a: Llodrà Grimalt, F., "La naturaleza jurídica de la Sociedad Rural menorquina según su tradición jurídica". *Estudis baleàrics*, núm. 68-69, 2000, pàgs. 111-124.

32.- En opinió de Masot Miquel, l'*opinio iuris* "como elemento interno, espiritual y psíquico, es de imposible prueba y en definitiva, según la moderna doctrina, no es sino una mera consecuencia de la repetición de actos, ya que si se reitera una conducta por la mayoría de miembros de una colectividad, evidentemente tal reiteración no puede obedecer sino a una conciencia de necesidad o validez jurídica" a: Rosselló Rossinyol de Zagrana i Masot Miquel, *Arrendamientos rústicos y aparcerías en Mallorca*. Palma de Mallorca, 1992, pàgs. 70 ss.

33.- Sobre aquesta qüestió, cfr.: Llodrà Grimalt, F., "Lección 8: Los contratos agrarios en Mallorca y Menorca". A: AAVV, *Lecciones de Derecho civil balear*. UIB, Col·lecció Material Didàctics, 3ª edic., 2004, pàgs. 110-128; i Llodrà Grimalt, F., "Los contratos agrarios en Mallorca y Menorca". A: *Aspectos de la normativa agraria en la Unión Europea y en América Latina. Cuadernos de Derecho Agrario*, n.º 3, Gobierno de La Rioja, pàgs. 235-255.

a la Compilació (com pot ser el dret real de servitud de pas³⁴), en relació amb els quals es podria aplicar un costum contrari al CC i no recollit expressament a la Compilació, si el costum s’ha seguit practicant i es pot provar la seva actual vigència.

3) ELS PRINCIPIS GENERALS DEL DRET CIVIL BALEAR

Els principis generals del Dret civil propi es presenten com a tercera font del Dret. Així ho diu el paràgraf 5è de l’EM del Projecte de Reforma, que també indica les funcions que aquests compleixen:

“La tercera font, a falta de llei i sempre que el costum no sigui al·legat i provat, la constitueixen els principis generals propis que informen l’ordenament civil balear. La funció que atorga als principis generals l’abans esmentat paràgraf tercer de l’article 1 de la Compilació ha estat confusa, ja que es presenten només com a forma de condicionar l’aplicació supletòria del Codi civil. És l’anomenada funció negativa dels principis generals, que impedeixen l’entrada del Codi civil per via supletòria i condueixen a un buit normatiu definitiu, llevat que es procedeixi a l’aplicació del principi general que ha impedit la del dret supletori, i en tal cas aquest principi hauria de tenir la consideració de font del dret. La bona tècnica legislativa ens condueix a una rigorosa regulació dels principis generals que informen l’ordenament civil balear, pel fet que aquests concrets “principis propis” són la tercera font, i no altres principis generals que s’obtenen mitjançant l’aplicació supletòria del Codi civil, a falta de norma pròpia, perquè aquests principis informadors del dret civil estatal tenen entrada en el nostre ordenament civil per cobrir un buit normatiu existent i no com a font del dret propi”.

Igualment, en aquesta qüestió, hem de dir que l’EM del Projecte de Reforma dóna per suposades unes qüestions que potser no són tan evidents per la simple lectura de la Compilació actual, la qual assenyala en aquesta qüestió:

“Per manca de llei i costums del Dret balear, s’aplicarà supletòriament el Codi civil i d’altres lleis civils estatals, sempre que les

34.- Una justificació més extensa es pot trobar a: Llodrà Grimalt, F., “Notas para la regulación del derecho de servidumbre de paso en Mallorca”. VIII *Boletín de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de las Illes Balears*, 2006. I a: Llodrà Grimalt, F., “Sobre la conveniencia de regular el derecho de servidumbre forzosa de paso en Mallorca”. A: *Principales novedades legislativas en el régimen jurídico de la actividad agraria. Cuadernos de Derecho Agrario*, n.º 4, Gobierno de La Rioja, pàgs. 217-252.

normes d'aquestes no s'oposin als principis del seu Ordenament jurídic”.

Vist això, ens aventurem a afirmar que la redacció del paràgraf transcrit de l'EM del Projecte de Reforma és poc clara i pretensiosa per part del legislador, qui vol manifestar una erudició en la matèria quan el que ha de fer és legislar de manera clara, que és la seva tasca.

Tanmateix, de nou volem intentar esbrinar què vol dir el legislador i, en aquest punt, creiem que la idea que l'EM del Projecte de Reforma vol manifestar ha estat exposada més clarament per la doctrina i, per tant, acudint als autors³⁵ podrem entendre les funcions dels principis generals del Dret.

Si utilitzem com a únic instrument de documentació el paràgraf transcrit de l'EM del Projecte de Reforma haurem de concloure que hi ha diferents principis generals del Dret i aquests poden tenir diverses funcions. És a dir, observem tres idees:

a) La funció negativa: Els principis generals són una forma de condicionar l'aplicació supletòria del Codi civil, o sigui, impedir l'entrada del Codi civil per via supletòria, de manera que, una vegada impedita aquesta aplicació, es produeix un buit normatiu definitiu. Segons afirma l'EM del Projecte de Reforma, a la Compilació actual, els principis generals del dret es presenten només amb aquesta funció (“Per manca de llei i costums del Dret balear, s'aplicarà supletòriament el Codi civil i d'altres lleis civils estatals, sempre que les normes d'aquestes no s'oposin als principis del seu Ordenament jurídic” –art. 1,3 CDCB).

b) Hi ha una funció de tercera font, tal com indica l'EM del Projecte de Reforma, apel·lant a la “bona tècnica legislativa”. Realment, l'EM no aclareix gaire aquest punt, i fent un esforç interpretatiu, sembla que l'expressió “llevat que es procedeixi a l'aplicació del principi general que ha impedit la

35.- Al respecte, es pot consultar: Badosa Coll, F., “La recent jurisprudència constitucional sobre les competències de les Comunitats Autònomes en Dret civil”. *Iuris: Quaderns de política jurídica*, núm. 1, 1994, pàgs. 11-36; Coca Payeras, M., “Lección 26: La sucesión por causa de muerte. Los principios sucesorios romanos”, a: AA.VV. *Lecciones de Derecho civil balear*. Col·lecció materials didàctics. UIB, tercera edició revisada, Palma, 2004, pàgs. 296 ss; Ferrer Vanrell, M.P., “Las fuentes del derecho civil balear: artículo 1 de la CDCB”. *Boletín de información del Ministerio de Justicia*, any 56, núm. 1918, 2002, pàgs. 1827-1830; Masot Miquel, M., “Una reflexió, al començament del segle XXI, sobre la vigència a Mallorca i Menorca dels principis successoris romans”. *Boletín de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de las Illes Balears*, VII, 2004, pàgs. 5-33; i Monserrat Quintana, A., “La aplicación de los principios generales en el Derecho civil balear”. *Estudios en homenaje a Miguel Coll Carreras*, Govern de les Illes Balears, 2006, pàgs. 443-464.

del dret supletori” dóna a entendre que, en aquest cas, ha sorgit un principi general del dret propi. És a dir, una vegada impedita l’aplicació supletòria del Codi civil (perquè aquesta xoca amb un principi general propi –funció negativa dels principis generals), per tal de regular el buit normatiu produït s’ha d’aplicar el principi general del Dret civil balear que, exercint la seva funció negativa, ha impedit l’aplicació del Codi civil i altres lleis estatals.

c) Hi ha principis informadors del Dret civil estatal. Sembla que, amb l’EM del Projecte de Reforma, podem parlar d’uns altres principis generals en la mesura que hem d’analitzar la següent expressió:

“aquest concrets “principis propis” són la tercera font, i no altres principis generals que s’obtenen mitjançant l’aplicació supletòria del Codi civil, a falta de norma pròpia, perquè aquests principis informadors del dret civil estatal tenen entrada en el nostre ordenament civil per cobrir un buit normatiu existent i no com a font del dret propi”.

Observem doncs que l’EM no sols no explica clarament les funcions dels principis generals del Dret civil balear, malgrat apel·li a la bona tècnica legislativa, sinó que introdueix amb una expressió poc clara aquesta tercera idea: la presència d’uns principis generals del Dret civil estatal, dels quals diu que entren al Dret civil balear per cobrir un buit normatiu existent i no com a font del dret propi.

Certament, amb la simple explicació que fa l’EM, no es pot esbrinar el sentit d’aquesta expressió³⁶.

Sense necessitat d’haver de justificar el sentit d’expressions que no són nostres, podem intentar, per no caure en un absurd, veure quin és el significat d’aquesta idea, la qual, en la nostra opinió, respon a una confusió entre dues qüestions diferents:

(a) La funció integradora, o de tercera font del Dret, dels principis generals del Dret civil propi, la qual és l’objecte d’aquest epígraf del nostre treball.

36.- Malgrat que una idea similar sembla poder-se extreure de la següent afirmació: “no son fuente del derecho civil balear los principios generales, que no sean “propios”, sino que, como su nombre indica, son generales: por ej. los constitucionales. Esto implicaría que a falta de ley y costumbre y de principio general “propio” contrario al Código civil, se debería aplicar el Código civil, antes que acudir a un principio general no propio, porque éste, el principio general no propio se aplica, según el artículo 1 Código civil, a falta de ley y costumbre alegada y probada, es decir, de acuerdo con su jerarquía normativa”, veure: Ferrer Vanrell, M.P., “Las fuentes del derecho civil balear: artículo 1 de la CDCB”. *Boletín de información del Ministerio de Justicia*, any 56, núm. 1918, 2002, pàg. 1829.

(b) L'aplicació del Dret civil estatal, la qual cosa, és evident, que no fa referència a fonts de creació de Dret civil balear, ja que l'aplicació del Dret civil estatal (d'una norma del Codi civil, per exemple, i no necessàriament, com sembla que només accepta l'EM, d'un principi informador del Dret civil estatal) només pot produir-se perquè no hi ha regulació pròpia d'una qüestió, ni principi general propi aplicable al buit normatiu (en funció de font del Dret), de manera que s'aplica el Dret civil estatal, perquè tampoc no hi ha cap principi general propi en dita qüestió que pugui impedir l'aplicació del Dret civil estatal. Però, tot això s'ha d'analitzar en relació amb les regles d'aplicació del Dret civil propi, i no cal mesclar-ho, com fa l'EM del Projecte de Reforma, amb la justificació que els principis generals del Dret civil propi –que ja per definició no comprenen els principis generals del Dret civil estatal– són font del Dret civil balear.

En definitiva, la idea latent en aquest paràgraf de l'EM del Projecte de Reforma ha de ser forçosament la necessitat (potser innecessària) de justificar que els principis generals del Dret civil balear són els únics principis generals que constitueixen font del Dret civil balear. I això es pot dir d'una manera jurídicament més rigorosa, com ho posa de manifest:

(1) La doctrina, la qual, en interpretacions de l'actual art. 1 CDCB, ha posat de manifest la funció de font del Dret que compleixen els principis generals del Dret civil balear (a part de la funció informadora que tractarem més endavant), encara que amb diferents matisacions en la seva exposició, que no escau comentar. Ara només volem ressaltar, a títol d'exemple, l'opinió de Monserrat que diu que *“los principios generales propios son de aplicación cuando sean contrarios al derecho supletorio que se pretende aplicar, eso es tanto como decir que habrá que acudir con preferencia a los principios generales propios a la hora de buscar el derecho supletorio propio; lo que se refuerza al recordar que los principios han servido no sólo para interpretar, sino para integrar, que es lo mismo que colmar lagunas, es decir, lisa y llanamente, suplir”*³⁷. I l'opinió de Ferrer que diu que *“los principios generales del derecho tienen la función de fuente del derecho en tanto que cubren vacíos normativos, a falta de ley y costumbre, como nos aclara la STSJB de 3 de septiembre de 1998”*³⁸.

37.- Monserrat Quintana, A., “La aplicación de los principios generales en el Derecho civil balear”. *Estudios en homenaje a Miguel Coll Carreras*, Govern de les Illes Balears, 2006, pàgs. 462-463.

38.- Ferrer Vanrell, M.P., “Las fuentes del derecho civil balear: artículo 1 de la CDCB”. *Boletín de información del Ministerio de Justicia*, any 56, núm. 1918, 2002, pàgs. 1828. L'autora reproduïx l'opinió de Badosa Coll (cfr. Ferrer, nota 28, pàg. 1827) plasmada en l'estudi: “La recent jurisprudència constitucional sobre les competències de les Comunitats Autònomes en Dret civil”. *Iuris: Quaderns de política jurídica*, n.º. 1, 1994, pàgs. 11-36.

(b) La bona tècnica legislativa utilitzada en altres ordenaments jurídicocivils propis, com el de Catalunya, on el Preàmbul de la Llei 29/2002, *primera Llei del Codi civil de Catalunya*, assenyala sense retòrica confosa que:

“La regulació reconeix als principis generals del dret la funció d’autointegració del dret civil de Catalunya, per evitar l’heterointegració mitjançant l’aplicació del dret supletori (...) L’article 111-5 es refereix tant al caràcter preferent de les disposicions del dret civil de Catalunya, llevat dels supòsits en què siguin directament aplicables normes de caràcter general, com a la limitació a l’heterointegració mitjançant l’aplicació com a supletori del dret de l’Estat, la qual només és possible quan no sigui contrària al dret propi o als principis generals que l’informen.”

A més, l’exemple català és realment important en aquest punt perquè potser en això és ell tributari del nostre sistema. Anem a explicar-ho, per si de cas, el legislador balear ho vol tenir en compte.

La Llei 29/2002, *Primera llei del Codi civil de Catalunya*, que hem pres de referència, fou objecte de recurs d’inconstitucionalitat³⁹ (que finalment fou retirat⁴⁰) i de suspensió de la seva aplicació durant la tramitació del recurs. Tanmateix, el TC, en la interlocutòria de 29 d’octubre de 2003⁴¹, va concedir l’aixecament de la suspensió de certs articles d’aquesta Llei i va fer pronunciaments molt interessants, que escau reproduir en el marc d’aquest treball, per justificar l’afirmació que he fet anteriorment.

L’advocat de l’Estat en el recurs d’inconstitucionalitat contra la Llei catalana 29/2002 aporta, entre d’altres, aquests arguments que ens interessien (subratllem el més destacat):

“... al apartado primero del artículo 111-1, rubricado “Derecho civil de Cataluña”⁴², en conexión con el inciso segundo del artículo 111-5,

39.- Número 2099/2003. Veure: BOE, núm. 132, de 3-06-2003, pàg. 21285; DOGC, núm. 3899, de 5-06-2003, pàg. 11767. Admès a tràmit mitjançant providència de 20 de maig de 2003.

40.- El Tribunal Constitucional, mitjançant interlocutòria de 3 de novembre de 2004, va acordar tenir per desistit l’Advocat de l’Estat (BOE, núm. 279, de 19-11-2004, pàg. 38191; DOGC, núm. 4269, de 26-11-2004, pàg. 24064).

41.- BOE, núm. 276, de 18-11-2003, pàgs. 40562-40563; DOGC núm. 4021, de 1-12-2003, pàg. 23367.

42.- “1. El dret civil de Catalunya és constituït per les disposicions d’aquest Codi, les altres lleis del Parlament en matèria de dret civil, els costums i els principis generals del dret propi. 2. El costum només regeix si no hi ha llei aplicable”.

“supletoriedad”⁴³, impide la aplicación de las disposiciones estatales de Derecho Civil en el territorio de Cataluña, tanto de forma directa, ya que las mismas no forman parte del Derecho civil de Cataluña (artículo 111-2⁴⁴), como supletoria, dado que la aplicación preferente de los principios generales propios permite cubrir cualquier tipo de laguna normativa sin necesidad de acudir a las normas estatales. Se dice que estos preceptos chocan frontalmente con la voluntad constitucional, plasmada en el artículo 149.1.8^a, de que los Derechos forales o especiales coexistan con un Derecho general, considerado común, que ha de ser aplicable en todo el territorio nacional en ausencia de especialidad foral o autonómica.

Dicha “unidad interna del Derecho civil español” es puesta en cuestión por el legislador autonómico catalán, que se ha decantado por una concepción cerrada del Derecho civil propio. Ello da lugar a que en las relaciones jurídicas privadas se apliquen los textos impugnados, con elusión del Código civil. Dicho de otro modo, se sujetan a una serie de normas de signo general que sustituyen a las que la Constitución quiso configurar como mínimo normativo común a todo el ordenamiento jurídico.”

Per la seva part, l’advocat de la Generalitat de Catalunya va fer front a aquest motiu d’inconstitucionalitat assenyalant que la regla establerta a l’art. 111-1 en relació amb l’art. 111-5:

“no representa una modificación sustancial respecto del contenido del artículo 1 y DF 4^a de la Compilación de 1984 y responde a la habilitación expresada por el artículo 149.1.8^a CE para determinar el sistema de fuentes del Derecho Civil propio de Cataluña, conforme al reconocimiento en este sentido expresado en la STC 236/2000 (FJ 5) [...]. El efecto de su aplicación no va más allá de ofrecer a los operadores jurídicos un ordenamiento civil propio de Cataluña lo más completo posible, evitando la heterointegración pero sin excluir al Código civil español que, además, resulta de directa aplicación en las

43.- “Les disposicions del dret civil de Catalunya s’apliquen amb preferència a qualsevol altres. El dret supletori només regeix en la mesura que no s’oposa a les disposicions del dret civil de Catalunya o als principis generals que l’informen”.

44.- “1. En la seva aplicació, el dret civil de Catalunya s’ha d’interpretar i s’ha d’integrar d’acord amb els principis generals que l’informen, prenent en consideració la tradició jurídica catalana. 2. De manera especial, en interpretar i aplicar el dret civil de Catalunya s’han de tenir en compte la jurisprudència civil del Tribunal de Cassació de Catalunya i la del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya no modificades per aquest Codi o altres lleis. L’una i l’altra poden ésser invocades com a doctrina jurisprudencial als efectes del recurs de cassació”.

materias constitucionalmente reservadas a la regulación estatal [...] en modo alguno desconocen la pertenencia a un ordenamiento jurídico superior, encabezado por la CE y el EA, ni la regla de supletoriedad del artículo 149.3 CE”.

Finalment, el TC, en el fonament jurídic 4t de la interlocutòria de 29 d'octubre de 2003, en relació amb la funció dels principis generals del Dret, per tal de justificar la seva decisió d'aixecar la suspensió de la Llei mentre es resolvia el recurs d'inconstitucionalitat, diu que la previsió de la regla de l'aplicació dels principis generals del Dret civil propi abans de recórrer al Codi civil és una regla prevista en Compilacions com per exemple a l'art. 1,3 de la Compilació balear:

“(...) idéntica previsión⁴⁵ figura en otras Compilaciones de los Derechos forales. Es el caso, destacadamente, de los arts. 1.3 del Texto Refundido de la Compilación de Derecho Civil de Baleares (...). Mediante estas normas se trata de garantizar la coherencia del ordenamiento propio, que pudiera quedar en entredicho en el caso de que rigieran normas abiertamente contradictorias, con evidente riesgo para la seguridad jurídica”.

Sabent això, el legislador balear no necessita acudir a farragoses explicacions justificadores, que esdevenen ara innecessàries, ja que, concloent amb el que hem exposat, és ara el TC qui ha dit que l'art. 1,3 CDCB diu que el dret supletori (el Codi civil) només regeix en la mesura que no s'oposa a les disposicions del dret civil balear o als principis generals que l'informen, per així garantir la coherència de l'ordenament jurídicocivil propi. Per tant, podem entendre que els principis generals del Dret civil balear han d'aplicar-se per autointegrar el sistema, com a font del dret, i obtenir una regulació normativa per la via de l'analogia *iuris*.

V. L'APLICACIÓ DEL DRET CIVIL PROPI

Sota aquest titular, el Projecte de Reforma proposa l'art. 2 que diu:

“1. El dret civil propi s'aplicarà interpretant i integrant les seves disposicions d'acord amb els principis generals que l'informen, prenent en consideració la tradició jurídica balear continguda a les antigues lleis i els costums, la doctrina dels doctors i les decisions de la Reial Audiència.

45.- S'està referint a l'art. 111-5 de la Llei catalana 29/2002 que diu: “el dret supletori només regeix en la mesura que no s'oposa a les disposicions del dret civil de Catalunya o als principis generals que l'informen”.

2. Les disposicions del dret civil balear són les normes d'aplicació preferent. Si no n'hi ha, s'aplicarà, com a dret supletori, el Codi civil, sempre que no sigui contrari als principis generals que informen el dret propi o el buit normatiu sigui volgut pel legislador autonòmic.

3. La jurisprudència del Tribunal Superior de Justícia de les Illes Balears i, si n'és el cas, del Tribunal Suprem, complementarà l'ordenament civil balear.

4. Les disposicions d'aquesta compilació constitueixen del dret comú de les Illes Balears i s'aplicaran, supletòriament, a les altres lleis”.

Algunes qüestions que exposa aquest article les trobem, més o manco, en l'actual art. 1 quan diu:

“El Dret Civil de les Illes Balears regirà amb preferència al Codi civil i d'altres lleis estatals, d'acord amb l'establert a la Constitució i a l'Estatut d'Autonomia, sense perjudici de les normes de caràcter civil que, segons la mateixa Constitució, hi siguin d'aplicació directa i general.

El Dret Civil de Balears s'interpretarà i integrarà prenent en consideració els principis generals que l'informen, així com les lleis i els costums, la jurisprudència i la doctrina que encarnen la tradició jurídica de les illes”.

Al respecte d'aquests dos preceptes, volem observar que, malgrat que la redacció proposta pel Projecte de Reforma presenta major claredat expositiva, la regulació de la mateixa és també desordenada, ja que parla, per una part, d'aplicació i d'interpretació de les normes; per altra, d'integració; per altra, de fonts complementàries; i, per altra, de supletòrietat, i ho fa de manera desordenada, sense tenir en compte una exposició lògica d'aquests elements d'acord amb la Teoria general del Dret.

Per tal de fonamentar-ho, anem primer a analitzar els elements que regula el precepte; i després intentarem suggerir una redacció alternativa, amb la simple finalitat d'arrodonir aquest treball, i sense cap altra pretensió.

1) REGLES GENERALS SOBRE APLICACIÓ, INTERPRETACIÓ I INTEGRACIÓ DEL DRET CIVIL BALEAR (ART. 2.1 DEL PROJECTE DE REFORMA)

Recordem que l'art. 2.1 del Projecte de Reforma diu:

“1. El dret civil propi s'aplicarà interpretant i integrant les seves

disposicions d'acord amb els principis generals que l'informen, prenent en consideració la tradició jurídica balear continguda a les antigues lleis i els costums, la doctrina dels doctors i les decisions de la Reial Audiència”.

Aquesta previsió està relacionada amb l'actual paràgraf 2n de l'art. 1 CDCB:

“El Dret Civil de Balears s'interpretarà i integrarà prenent en consideració els principis generals que l'informen, així com les lleis i els costums, la jurisprudència i la doctrina que encarnen la tradició jurídica de les illes”.

Ara bé, aquest parla només d'interpretar i integrar, mentre que el Projecte de Reforma es refereix a l'aplicació interpretant i integrant i això s'ha de matisar.

El procés d'aplicació del Dret suposa una sèrie d'activitats o operacions, la finalitat de les quals és posar en contacte la norma amb la realitat i donar a un supòsit de fet una conseqüència jurídica, amb tota la dificultat que aquesta operació, la qual no és merament mecànica, suposa. Així mateix, la regulació de les regles d'aplicació de les normes jurídiques és matèria reservada a l'Estat per l'art. 149.1.8 CE i, per tant, no té sentit entendre que el Projecte de Reforma vol preveure regles al respecte, la qual cosa fa que deixem a l'aire l'interrogant de si no seria millor que no s'introduís el terme “aplicar”.

De totes maneres, podem salvar la validesa d'aquest terme si el posem en connexió amb “interpretar” i integrar” i, sobretot, si entenem que el Projecte de Reforma no estableix regles d'aplicació del Dret, sinó que les pressuposa; de manera que, en l'únic que vol incidir el Projecte de Reforma és en el fet que “en l'aplicació”, la qual es realitzarà segons les regles del Codi civil (o altres que l'Estat fixi), hi ha dos elements rellevants a tenir en compte, els principis generals i la tradició jurídica, i són aquests, i no el procés d'aplicació en si –les tècniques aplicatives–, el que interessen al legislador. Probablement, per dir això és més encertada la dicció de la Llei catalana 29/2002, art. 111-2, rubricat acertadament “interpretació i integració” –i no com en el Projecte de Reforma balear “aplicació”– que diu:

“1. En la seva aplicació, el dret civil de Catalunya s'ha d'interpretar i s'ha d'integrar d'acord amb els principis generals que l'informen, prenent en consideració la tradició jurídica catalana”.

Dit això en relació amb el terme “aplicació”, anem a veure els altres dos termes emprats al precepte del Projecte de Reforma:

(1) Interpretació:

Que és la recerca del sentit o significat de la norma mitjançant texts o signes d'exteriorització. La interpretació és l'operació jurídica bàsica del procés d'aplicació i, per tant, formant part d'aquest, la seva regulació és competència exclusiva de l'Estat. Òbviament, el legislador balear ho ha de saber això i, per tant, sap que l'aplicador del Dret quan interpreti el Dret civil balear seguirà les pautes donades pel Codi civil (és a dir, els criteris hermenèutics de l'art. 3,1 del Codi civil). Per això, hem d'arribar a la conclusió que l'únic que vol el legislador balear és seguir recordant, per si de cas l'aplicador del dret ho desconeix, que el Dret civil balear s'ha d'interpretar "d'acord amb els principis generals que l'informen" i "prenent en consideració la tradició jurídica balear". De manera que, aquestes afirmacions no són més que un recordatori d'unes regles generals: Que els principis generals del Dret, a part de ser font del Dret quan escau, tenen el caràcter informador de tot l'ordenament jurídic, del qual s'extrauen; i que la interpretació de les normes en relació amb els antecedents històrics de les mateixes (art. 3,1 CC) és important per fixar el sentit actual d'institucions històriques. Això darrer ja ho afirmava amb tota claredat l'art. 2,2 CDCEB de 1961 ("Para interpretar los preceptos de esta Compilación se tomará en consideración la tradición jurídica balear ...").

(2) Integració:

Que es produeix en un cas d'inexistència de llei o regulació d'una institució o en cas de manca de previsió per part d'una llei existent d'una qüestió controvertida. La integració obliga, per tant, a resoldre una llacuna legal per la força expansiva dels textos legals que regulen punts semblants (per la tècnica de l'analogia *legis* –art. 4 CC) o per la creació de criteris extralegals, com són els principis generals del Dret, ara bé, és sabut que en aquest cas estem davant la funció de tercera font del Dret dels principis generals i no en matèria d'aplicació. Amb tot això, hem de dir que quan la integració fa referència a l'aplicació de la norma (per exemple, l'aplicació analògica) és el legislador estatal el que ens dóna les pautes a seguir. Per contra, si ens referim a l'obtenció de principis generals del Dret propi, estem en la funció de font del Dret, la qual no ha de ser tractada en aquest precepte, sinó a l'anterior que regulava aquesta qüestió, com ja hem analitzat. Per això, el que pensem que el legislador balear vol donar a entendre és que els principis generals propis informen l'ordenament juídicocivil balear en tot moment, la qual cosa procedeix recordar-la, encara que resulta òbvia si partim, i ho fem, de la consideració del Dret civil balear com un ordenament jurídic.

A) Aplicació interpretant i integrant "d'acord amb els principis generals que l'informen"

Pel que fa a aquesta expressió ("d'acord amb els principis generals que

l'informen”), ja hem dit que ens ha de resultar òbvia si acceptem, i així ho fem, que el Dret civil balear és un ordenament jurídic que s'autointegra segons els seus propis principis, per la funció de font del Dret que aquests compleixen, i alhora (igual que a l'ordenament jurídicocivil estatal) els principis generals del Dret informen sempre el propi ordenament jurídic. Per tant, aquesta darrera afirmació vol dir que els principis generals, no només entren en consideració quan han d'integrar llacunes legals (en funció de tercera font del Dret), sinó que, per saber el vertader abast, sentit o significat d'una norma dins l'ordenament jurídic, també s'ha d'acudir als principis generals del Dret que vertebrin i estructurin dit ordenament. Per això, són informadors de l'ordenament jurídic, perquè aquest descansa en un sistema de creences i conviccions del grup humà al que afecta⁴⁶.

En definitiva, el que volem deixar clar en aquest punt és que els principis generals sempre informen l'ordenament jurídic al qual pertanyen, de manera que ajuden en la funció interpretativa de les lleis i els costums, és a dir, de les altres fonts del Dret. Per tant, des d'aquesta funció, no s'ha de mantenir una connexió amb la integració com a tècnica per fer front a una llacuna legal, sinó que aquesta és l'altra funció dels principis generals del Dret, la qual no ha d'estar degradada a formar part d'un precepte recordatori de com s'ha de realitzar la interpretació de les normes del Dret civil balear. En conclusió, pensem que seria aconsellable desvincular la interpretació de la integració, i deixar clares les dues funcions diferenciades que compleixen els principis generals del Dret civil balear.

B) Aplicació “prenent en consideració la tradició jurídica balear”

En aquest punt, les expressions utilitzades en el Projecte de Reforma tornen a ser de difícil comprensió. Si recordem la dicció de l'art. 2,1 del Projecte de Reforma (“El dret civil propi s'aplicarà interpretant i integrant les seves disposicions d'acord amb els principis generals que l'informen, prenent en consideració la tradició jurídica balear”) arribem a la conclusió que el significat del precepte, en relació amb la tradició jurídica, ha de ser que “el dret civil propi s'aplicarà prenent en consideració la tradició

46.- Cfr.: Díez-Picazo / Gullón, *Sistema de Derecho civil*. Vol. I, Tecnos, 1992, pàg. 140 ss. Diu l'autor (pàg. 145): “La sustancia de los principios generales del Derecho consiste en que constituyen normas básicas reveladoras de las creencias y convicciones de la comunidad respecto de los problemas fundamentales de su organización y convivencia”.

jurídica”, ja que:

- No podem referir el verb “prendre” –prenent– respecta a “integrar”, és a dir, no es pot entendre que també haguem d’integrar l’ordenament jurídic balear prenent en consideració la tradició jurídica, ja que els principis generals com a font del Dret civil balear autointegren el sistema alhora que limiten l’eventual al·legació indiscriminada de la tradició jurídica.

- El verb “prendre” està en gerundi, com interpretant i integrant, per tant, considerem que depèn del verb principal “aplicar”.

Així, podem entendre que la tradició jurídica s’ha de prendre en consideració en el procés d’aplicació, en concret, durant la interpretació; però només, en la interpretació d’una institució històrica, i en paral·lel a la previsió de l’art. 3,1 CC en relació amb els “antecedents històrics”, els quals, al Dret civil balear, vendrien donats per aquesta expressió: “tradició jurídica balear”, formada per o localitzada en antigues lleis i els costums, la doctrina dels doctors i les decisions de la Reial Audiència. Tradició jurídica que podem anar coneixent en virtut dels treballs que la doctrina jurídica balear (civilista i historiadora, principalment) ens ofereixi⁴⁷.

Acabem aquest apartat reproduint el que el paràgraf 6è de l’EM del Projecte de Reforma diu en relació amb la tradició jurídica, la qual cosa, d’acord amb l’opinió que hem exposat, creiem que mereixeria ser objecte de major reflexió per part del legislador:

“La primera regla que l’aplicador del dret ha de considerar és el sistema d’autointegració de les normes mitjançant la “tradició jurídica balear”, que és la doctrina de la iuris continuatio acollida per l’originària Compilació balear que no s’entén sense el recurs al dret històric, pel fet de ser senyal d’identitat del nostre poble. No només és un sistema obligat d’interpretació de les normes pròpies, sinó que el recurs a l’autointegració permet omplir buits normatius de les

47.- Com a exemple, entre altres, de treballs recopilatoris de la tradició jurídica balear, veure: Ferrer Vanrell, M.P., *Tradició jurídica mallorquina: Autors del segle XV al XVIII*. Col·lecció Materials, núm. 1. Universitat de les Illes Balears, Palma, 1990; Llodrà Grimalt, F., *Sobre la sucesión intestada en Mallorca (antes y después de 1919)*. Col·lecció Materials, núm. 4, UIB, Palma, 1999; Planas Rosselló, A., *Recopilación del Derecho de Mallorca 1622 por los doctores Pere Joan Canet, Antoni Mesquida y Jordi Zaforteza*. Col·legi d’advocats de les Illes Balears, Palma, 1996; Planas Rosselló, A., *La abogacía en el Reino de Mallorca. Siglos XIII-XVIII*. Leonard Muntaner, Palma, 2003; Zaforteza de Corral, L., *La Compilación de 1961 a través de su proceso formativo*. Col·lecció Materials, núm. 2. Universitat de les Illes Balears, Palma, 1992; Zaforteza de Corral, L. *et alter, Jurisprudència civil balear (1852-1998)*. Col·lecció Materials, núm. 3. Universitat de les Illes Balears, Palma, 1999.

institucions insuficientment regulades o tan sols esmentades, com ja disposava l'article 2 del Projecte d'apèndix del 1949. Abans de declarar que existeix un buit normatiu i integrant-lo mitjançant un sistema extern d'aplicació supletòria d'un altre dret, el recurs a la "tradició jurídica balear" permet omplir-lo dins del propi sistema jurídic mitjançant el dret històric, contingut en les antigues lleis i els costums, en la doctrina dels doctors o opinio doctorum, i en les Decisions de l'antiga Reial Audiència".

Així, l'EM del Projecte de Reforma ens diu que "la primera regla que l'aplicador del dret ha de considerar és el sistema d'autointegració de les normes mitjançant la tradició jurídica balear", afirmació que ens sembla poc adient en un ordenament jurídic que vol desenvolupar-se. Per tant, com les regles d'aplicació del Dret ja hem dit que no són competència del legislador balear, el que creiem que el legislador balear hauria de tenir en compte és que:

- El recurs al dret històric és especialment important en el procés d'interpretació del Dret civil propi, quan es tracta d'una institució històrica, encara que com a criteri interpretatiu, no és nou, sinó que ja ve consagrat al Codi civil.

- El recurs al dret històric com a mecanisme d'autointegració del nostre ordenament jurídic, això vol dir, en cas de llacuna i exercici de l'analogia *iuris*, no ens sembla gens aconsellable. És a dir, mitjançant l'analogia *iuris* cerquem principis generals del Dret civil balear que autointegrin l'ordenament jurídic i així no es produeixi una llacuna; però no es pot simplement acudir al dret històric. Tot el contrari, és del nostre vigent ordenament jurídicocivil del qual hem d'abstreure els principis generals, els quals, certament, poden respondre a institucions històriques; però també pot ser que no sigui així, i no per això deixaran de ser principis generals i, en cap cas, s'hauria d'aplicar per autointegrar el nostre vigent ordenament jurídicocivil, simplement, dret històric, desconnectat del nostre temps⁴⁸.

Per exemple, això ho deixa ben palès el legislador català (i valdria la pena seguir aquest model més rigorós), quan al Preàmbul de la Llei 29/2002 diu que, *l'autointegració de l'ordenament jurídic propi mitjançant els principis generals propis, en funció de tercera font del Dret, limiten l'eventual*

48.- La qual cosa xoca a més amb l'art. 3,1 CC, en relació amb el criteri d'interpretació "la realitat social del temps en què s'ha d'aplicar", norma que és d'aplicació directa a tot l'Estat (art. 149.1.8ª CE).

alegació indiscriminada de la tradició jurídica; la qual cosa pensem que és també vàlida pel nostre ordenament jurídic⁴⁹.

2) APLICACIÓ PREFERENT DEL DRET CIVIL PROPI I DRET SUPLETORI (ART. 2.2 DEL PROJECTE DE REFORMA)

L'actual art. 1 del Títol Preliminar de la Compilació diu:

“El Dret Civil de les Illes Balears regirà amb preferència al Codi civil i d'altres lleis estatals, d'acord amb l'establert a la Constitució i a l'Estatut d'Autonomia, sense perjudici de les normes de caràcter civil que, segons la mateixa Constitució, hi siguin d'aplicació directa i general. (...)”

Per manca de llei i costum del Dret balear, s'aplicarà supletòriament el Codi civil i d'altres lleis estatals, sempre que les normes d'aquestes no s'oposin als principis del seu Ordenament jurídic”.

En relació amb aquestes qüestions, l'art. 2.2 del Projecte de Reforma estableix:

“Les disposicions del dret civil balear són les normes d'aplicació preferent. Si no n'hi ha, s'aplicarà, com a dret supletori, el Codi civil, sempre que no sigui contrari als principis generals que informen el dret propi o el buit normatiu sigui volgut pel legislador autonòmic”.

I la seva explicació la trobem en el paràgraf 7è de l'EM del Projecte de Reforma assenyala que:

“el recurs al dret supletori només ha d'actuar a falta de norma pròpia, perquè la crida al dret estatal implica una insuficiència temporal per inactivitat legislativa del legislador autonòmic (article 149.3 *in fine* de la Constitució), a diferència dels supòsits d'aplicació directa del dret civil estatal pel fet de ser normes de la seva competència exclusiva (article 149.1.8è, 2n inc., de la Constitució)”.

I en el paràgraf 8è diu:

“L'aplicació supletòria del dret estatal es subjecta a una doble exigència: que la norma aplicable no sigui contrària als principis

49.- Seguint a Coca Payeras (*Compilación del Derecho civil de Baleares. Introducción*. Editorial Centro de Estudios Ramón Areces, Madrid, 1991, pàg. 12): “la historia no justifica ni legitima, en buena técnica legislativa y en buena teoría de Estado de Derecho, la existencia de instituciones. Lo que las justifica es su racionalidad y adaptación a la realidad económica y social del momento, y lo que las legitima es su origen democrático”.

generals que informen l'ordenament civil balear i que existeixi una autèntica llacuna i no un buit normatiu que el legislador autonòmic no vol omplir pel fet d'entendre'l contrari als principis informadors”.

Anem a veure quines pautes ens dóna l'EM del Projecte de Reforma i com ho concreta el legislador balear al text proposat.

En primer lloc, queda clar que el Dret civil balear és el Dret d'aplicació preferent al territori de les Illes Balears (combinant-ho amb el fet de tenir el veïnatge civil). Però, i en segon lloc, per fets històrics coneguts, també queda clar que el Dret civil balear no és un ordenament jurídic que contempli tots els supòsits que es poden donar, ara bé, tendeix a ser complet i, per això, els principis generals del Dret civil propi són font d'aquest Dret i és amb aquest fet que hem d'enllaçar l'aplicació del Dret civil estatal, respecte del qual podem distingir:

1) Quan el Dret civil estatal és Dret d'aplicació preferent (aplicació directa⁵⁰), cosa que succeeix, principalment, pel fet de tractar-se de matèries on el legislador balear no és competent. No hi ha dubte que no és competent en relació amb la legislació civil sobre matèries concretes enumerades a l'art. 149.1.8^a CE. Ara bé, amb relació a si és o no competent el legislador balear en totes les altres matèries no enumerades en aquest article, ens limitarem a remetre a la lectura d'aquest article i a la interpretació de la remissió que el mateix fa a les CCAA amb competència en Dret civil assumida pels seus Estatuts d'Autonomia com és la CAIB, l'Estatut de la qual diu a l'art. 10.23 EAIB:

“Conservació, modificació i desenvolupament del dret civil de la Comunitat Autònoma”.

I que, si s'aprova la reforma de l'Estatut d'Autonomia, pel que fa a aquesta qüestió es podrà alabar la bona tècnica del nostre legislador, ja que la competència exclusiva serà –art. 28.27 de l'aprovada Proposta de reforma de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears (BOPIB núm. 137, de 15 de juny de 2006)– en:

“Dret civil, inclosa la determinació del seu sistema de fonts, llevat de les regles relatives a l'aplicació i l'eficàcia de les normes jurídiques, les relacions juridicocivils relatives a les formes de matrimoni, l'ordenació dels registres i dels instruments públics, les bases de les

50.- Cfr.: Masot Miquel, M., “El Código Civil y su aplicación en el Derecho civil balear”. *Boletín de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de Baleares*, tom II, 1992, pàgs. 158-160; i Ferrer Vanrell, M.P., “Las fuentes del derecho civil balear: artículo 1 de la CDCB”. *Boletín de información del Ministerio de Justicia*, any 56, núm. 1918, 2002, pàgs. 1831-1832.

obligacions contractuals, les normes per resoldre els conflictes de lleis i la determinació de les fonts del dret de competència estatal”.

2) Quan el Dret civil estatal és d'aplicació supletòria a falta de norma pròpia, per insuficiència normativa temporal⁵¹ deguda a la inactivitat legislativa del legislador autonòmic (article 149.3 *in fine* CE), que és la qüestió que ens interessa. En aquesta ocasió, i fruit de la preferència del Dret civil balear quan la CAIB és la competent, el Dret civil estatal només es pot aplicar si concorren dues circumstàncies:

(a) Existeix una llacuna no volguda pel legislador, amb la qual cosa volem posar de manifest, i així ho fa l'EM del Projecte de Reforma, que ha de ser un cas on existeixi una autèntica llacuna i no un buit normatiu que el legislador autonòmic no vulgui omplir, pel fet d'entendre que omplir-lo amb el Dret supletori és contrari als principis informadors. Serà el recurs als principis generals del Dret en funció informadora, i també com a font del Dret, allò que ens portarà a l'evidència que la “llacuna” és volguda pel legislador i que una determinada institució del Dret supletori és aliena als principis generals informadors del nostre ordenament jurídicocivil.

Com exemple de llacuna no volguda i, per tant, de cas on entra supletòriament el Codi civil espanyol, ens aventurarem a exposar el supòsit de manca de regulació en relació amb el dret real de servitud de pas⁵², per tant, direm que la constitució d'una servitud de pas a Mallorca s'ha de regir pel Codi civil espanyol.

Per altra part, com exemple de llacuna volguda i, per tant, cas on no es pot aplicar supletòriament el Dret civil estatal, podem citar el ja conegut exemple de la regla de l'art. 1320 CC, en relació amb la qual doctrina⁵³ i jurisprudència⁵⁴ han posat de manifest que es tracta d'una regla aliena al

51.- Cfr.: Ferrer Vanrell, M.P., “Las fuentes del derecho civil balear: artículo 1 de la CDCB”. *Boletín de información del Ministerio de Justicia*, any 56, núm. 1918, 2002, pàgs. 1835-1841.

52.- Cfr.: Llodrà Grimalt, F., “Notas para la regulación del derecho de servidumbre de paso en Mallorca”. VIII *Boletín de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de las Illes Balears*, 2006. I cfr.: Llodrà Grimalt, F., “Sobre la conveniencia de regular el derecho de servidumbre forzosa de paso en Mallorca”. A: *Principales novedades legislativas en el régimen jurídico de la actividad agraria. Cuadernos de Derecho Agrario*, n.º 4, Gobierno de La Rioja, pàgs. 217-252.

53.- Cfr.: Ferrer Vanrell, M.P., “La problemática de la aplicabilidad del artículo 1.320 del Código Civil a los ordenamientos civiles territoriales (a la luz de la sentencia de 3 de septiembre de 1998 de TSJB)”. *Revista crítica de derecho inmobiliario*, núm. 665, 2001, pàgs. 1079-1136.

54.- Sentència de TSJIB de 3 de setembre de 1998 (Ponent: Il·lm. Sr. Rafael Perera Mezquida).

nostre ordenament jurídicocivil, que no es pot aplicar supletòriament, mentrestant el legislador balear no vulgui incloure-la.

Podem veure també com altre exemple de llacuna volguda, un supòsit no tan anomenat, com és el cas que s'intentés l'aplicació supletòria al Dret civil balear d'alguns articles del Codi civil espanyol modificats per la Llei 41/2003, de 18 de novembre, *de protección patrimonial de las personas con discapacidad y de modificación del Código Civil, de la Ley de Enjuiciamiento Civil y de la Normativa Tributaria con esta finalidad*, com podria ser l'art. 822 CC que diu:

“La donación o legado de un derecho de habitación sobre la vivienda habitual que su titular haga a favor de un legitimario persona con discapacidad, no se computará para el cálculo de las legítimas si en el momento del fallecimiento ambos estuvieren conviviendo en ella.

Este derecho de habitación se atribuirá por ministerio de la ley en las mismas condiciones al legitimario discapacitado que lo necesite y que estuviera conviviendo con el fallecido, a menos que el testador hubiera dispuesto otra cosa o lo hubiera excluido expresamente, pero su titular no podrá impedir que continúen conviviendo los demás legitimarios mientras lo necesiten”.

Article que fou modificat per la Llei 41/2003 per atendre a finalitats tan lloables com oferir:

“al legitimario con discapacidad que lo necesite un legado legal del derecho de habitación sobre la vivienda habitual en la que conviviera con el causante, si bien a salvo de cualquier disposición testamentaria de éste sobre el derecho de habitación”.

Aquest exemple podria donar lloc a una polèmica semblant a la de l'aplicació supletòria de l'art. 1320 CC, ja que, sota aquest es diu que s'amaga la finalitat de tutela de la família (a l'empara de l'article 39.1 CE: “Els poders públics asseguruen la protecció social, econòmica i jurídica de la família”); i, sota l'article relatiu a la llegítima –art. 822 CC–, trobem la tutela al discapacitat (a l'empara de l'article 9.2 CE: “Correspon als poders públics de promoure les condicions per tal que la llibertat i la igualtat de l'individu i dels grups en els quals s'integra siguin reals i efectives; remoure els obstacles que n'impedeixin o en dificultin la plenitud i facilitar la participació de tots els ciutadans en la vida política, econòmica, cultural i social” i de l'art. 49 CE: “Els poders públics duren a terme una política de previsió, tractament, rehabilitació i integració dels disminuïts físics, sensorials i psíquics, als quals es prestarà l'atenció especialitzada que requereixen, i els empararan especialment en la consecució dels drets que

aquest Títol atorga a tots els ciutadans”).

Ambdós supòsits són, segons el legislador civil estatal, situacions mereixedores d'especial protecció enfront als interessos individuals (especialment, al dret a la propietat privada i al dret a l'herència -article 33 CE: “1. Es reconeix el dret a la propietat privada i a l'herència. 2. La funció social d'aquests drets en delimitarà el contingut, d'acord amb les lleis”) i es pot plantejar, però això forma part d'un altre debat, si la regulació civil d'aquestes situacions per a uns ciutadans i per a altres no constitueix un supòsit de discriminació (article 14 CE: “Els espanyols són iguals davant la llei, sense que pugui prevaler cap discriminació per raó de naixença, raça, sexe, religió, opinió o qualsevol altra condició o circumstància personal o social”), per raó d'una circumstància personal (el veïnatge civil en relació amb la residència habitual). Però parlar de desigualtat o de discriminació no es pot fer a la lleugera i només el Tribunal Constitucional es pot pronunciar al respecte. Hi ha vies per a sol·licitar, si escau, aquest pronunciament i deixem així apuntada aquesta qüestió.

(b) Juntament amb el fet que existeixi una vertadera llacuna no volguda pel legislador balear, la norma civil estatal aplicable supletòriament no pot ser contrària als principis generals que informen l'ordenament jurídicocivil balear, en connexió amb la funció negativa que hem dit que compleixen aquests principis. Per tant, i en relació amb el sistema d'autointegració que permeten els principis generals del Dret propi com a tercera font del Dret, només aplicarem el Dret civil estatal perquè hi ha una llacuna i no hem pogut autointegrar el nostre ordenament jurídicocivil d'acord amb un principi propi, suposadament perquè no el tenim. En definitiva, aquí es tracta d'una manca de legislació i d'una llacuna no volguda.

Com exemple de llacuna no volguda i, per tant, de cas on entra supletòriament el Codi civil espanyol, podem recordar el supòsit de manca de regulació en relació amb el dret real de servitud de pas, ja comentat; ja que, per ara, en aquest cas, el nostre ordenament jurídicocivil és insuficient.

3) FONTS COMPLEMENTÀRIES: LA JURISPRUDÈNCIA (ART. 2.3 DEL PROJECTE DE REFORMA)

Com a qüestió nova, pel fet que l'actual art. 1 CDCB no hi fa referència, l'art. 2.3 del Projecte de Reforma diu:

“La jurisprudència del Tribunal Superior de Justícia de les Illes Balears i, si n'és el cas, del Tribunal Suprem, complementarà l'ordenament civil balear”.

I amb relació a aquesta norma, el paràgraf 9è de l'EM del Projecte de

Reforma exposa que:

“Com és sabut, la doctrina emanada dels tribunals en interpretar i aplicar les normes de l’ordenament té un valor complementari excepcional. En el precepte s’al·ludeix a la doctrina del Tribunal superior de Justícia, la sala Civil i Penal és l’òrgan judicial competent per conèixer dels recursos de cassació per infracció de les normes de dret civil propi, ex article 478.1, segon paràgraf, de la Llei d’enjudiciament civil. D’altra banda, es fa una referència necessària a la doctrina emanada del Tribunal Suprem, per haver estat aquest el competent amb caràcter exclusiu per conèixer dels recursos de cassació –també d’aquells en què pogués haver-hi una infracció de normes de dret civil propi– fins al 1985⁵⁵, any en què la Llei Orgànica del Poder Judicial va dotar de competències als tribunals superiors de justícia, prevists a l’article 152 de la Constitució i als articles 48 i 50 de la redacció primitiva de l’Estatut d’Autonomia per a les Illes Balears (Llei Orgànica 2/1983, de 25 de febrer)”.

Pel que fa a tota l’articulació i funció del TSJIB no escau en aquest treball aportar res⁵⁶. Simplement, però, des del vessant de les fonts del dret, hem de recordar que la funció de la jurisprudència civil ve establerta a l’art. 1 CC, en relació amb les fonts del Dret civil estatal, i té la funció de ser doctrina complementadora de l’ordenament jurídic, perquè té l’autoritat que li proporciona l’òrgan del qual emana. Per tant, sabem que la jurisprudència no és font del dret, però té la funció de complement (a manera de simple interpretació; d’interpretació integradora; i de labor de consagració i aplicació dels principis generals del dret) de l’ordenament jurídic; per la qual cosa, considerem que seria més adient, enlloc de, com diu l’EM del Projecte de Reforma, que la doctrina jurisprudencial “té un valor complementari excepcional”, dir que la jurisprudència té “una funció complementària de l’ordenament jurídic d’excepcional valor”. Expressió que ens sembla més rigorosa per dir el que ja sabem que és la jurisprudència.

Així mateix, saber els requisits per poder parlar de jurisprudència no és tampoc objectiu d’aquest treball.

Finalment, només cal destacar que la labor del TSJIB i la seva doctrina la podem conèixer més fàcilment gràcies a la secció de Jurisprudència de Dret civil balear que ens ofereix puntualment la *Revista Jurídica de les Illes*

55.- La consulta d’aquesta jurisprudència és accessible gràcies a l’obra: Zaforteza de Corral, L. *et alter*, *Jurisprudència civil balear (1852-1998)*. Col·lecció Materials, núm. 3. Universitat de les Illes Balears, Palma, 1999.

56.- Ens podem il·lustrar sobre el tema a: Muñoz Jiménez, F.J., “El recurso de Casación civil en materia de Derecho privativo”. *Boletín de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de las Illes Balears*, VII, 2004, pàgs. 119-190.

Balears, a cura del Dr. Masot Miquel, des que es va crear la Revista l'any 2001.

4) COMPILACIÓ COM A DRET COMÚ (ART. 2.4 DEL PROJECTE DE REFORMA)

L'art. 2.4 del Projecte de Reforma acaba amb una novetosa declaració, també pel fet que no està prevista a l'actual article 1 CDCB i que diu:

“4. Les disposicions d'aquesta compilació constitueixen el dret comú de les Illes Balears i s'aplicaran, supletòriament, a les altres lleis”.

En relació amb la declaració de la Compilació com a dret comú, el paràgraf 1r de l'Exposició de Motius del Projecte de Reforma exposa que:

“Les normes (...) regulades en el títol preliminar (...) constitueixen el dret civil general propi de la comunitat autònoma, juntament amb les seves disposicions finals i transitòries”.

La idea d'un dret civil general la reitera el paràgraf 4t de l'EM (encara que de manera gramaticalment poc clara o incompleta) quan diu:

“S'inicia la reforma amb la mateixa denominació del títol preliminar, per la necessitat de deixar constància que el conjunt de disposicions generals que conté són d'aplicació a tot el territori de la Comunitat Autònoma”.

I el paràgraf 10è de l'EM que justifica l'article comentat exposant que:

“S'ha posat de relleu, en el paràgraf quart de l'article que es justifica, que la Compilació és el dret comú de Balears, incloent en el text articulat aquella referència de l'Exposició de Motius de la Compilació de 1990, amb la finalitat de destacar el seu caràcter supletori de les altres lleis”.

Per una altra part, hem de dir que aquesta idea de dret comú també va unida al fet de la peculiar estructura de la Compilació, dividida en llibres, un per a cada Illa (menys Formentera, que forma amb Eivissa, les Pitiüses), la qual cosa manifesta el paràgraf 2n de l'Exposició de Motius del Projecte de Reforma:

“L'estructura de la Compilació va ser conseqüència de l'Informe elaborat per la Comissió de Juristes d'Eivissa, que per evitar la influència a les Illes Pitiüses del dret mallorquí “so pretexto de una vigencia general de éste en todo el territorio de las Baleares”, acordà, per unanimitat, elevar-lo a la Comissió General de Codificació redactora de la Compilació de 1961. Aquesta, tot i haver pres per

base el Projecte d'apèndix del 1949⁵⁷, varià totalment la sistemàtica i l'estructura del projecte que, finalment, es va dividir en tres llibres –el Llibre primer per a Mallorca, el Llibre segon per a Menorca i el Llibre tercer per a Eivissa i Formentera–, que constitueixen el dret especial de cadascun dels territoris insulars”.

I el paràgraf 12è de l'EM que, en relació amb la previsió de l'art. 2bis (que no comentem en aquest treball), assenyala pel que fa a aquesta distribució territorial que:

“la vigència local exclusiva de cada llibre, circumscrita a cada territori insular, conformat pel Llibre primer que s'aplica a Mallorca; el Llibre segon aplicable a Menorca, i el Llibre tercer a Eivissa i Formentera per la qual cosa aquesta aplicació estarà determinada per les normes establertes al Codi civil”.

Anem doncs a aprofundir en aquestes qüestions.

A) L'estructura de la Compilació

En relació amb l'article 2.4 del Projecte de Reforma és adient, com a primera qüestió a comentar, referir-nos al tema de l'estructura de la Compilació de 1990, que està dividida en llibres per territoris.

La sistemàtica de dividir la Compilació en tres llibres, un per cada territori format per les distintes Illes, es deu a l'Informe de la Comissió de Juristes d'Eivissa⁵⁸. Aquesta estructura es va plantejar i incorporar a la Compilació de 1961 i es va mantenir a la Compilació de 1990.

Al respecte, es diu que la divisió de la Compilació en tres llibres planteja el tema que, si no és el mateix Dret, al manco formalment, l'aplicable a les diferents Illes, no es pugui parlar, per tant, de la unitat del Dret civil balear⁵⁹. Per això, en opinió de Coca⁶⁰, “*lo aconsejable hubiera sido crear un*

57.- Fa referència al Projecte d'Apèndix (de Dret civil balear) aprovat el 22 de febrer de 1949, per la Comissió de Juristes de Balears anomenada per l'Ordre de 10 de febrer de 1948.

58.- Podem conèixer tots aquests documents precompilatoris gràcies al treball de documentació: Zaforteza de Corral, L., *La Compilación de 1961 a través de su proceso formativo*. Col·lecció Materials, núm. 2. Universitat de les Illes Balears, Palma, 1992.

59.- Cfr.: Ferrer Vanrell, M.P., *El Informe sobre la Reforma de la Compilación de Dret Civil de Balears*. Col·lecció Materials, núm. 5. UIB, 2000, pàgs. 67-68, que diu que: “no se puede negar la existencia de algunas instituciones con sus propias características diferenciadoras, seguramente como consecuencia de la estructura territorial, pero que a esta peculiaridad, que por otra parte existe en otros territorios forales se le denomine “ordenamiento específico”, es difícil de admitir”.

Cfr. també: Llodrà Grimalt, F., “Turisme, urbanisme i família: Noves realitats del Dret civil balear al segle XXI”. *Actes de les II Jornades d'estudis locals de Capdepera* de 30 de novembre de 2002. Ajuntament de Capdepera, 2003, pàg. 98.

Libro tras el Título Preliminar de disposiciones generales a todas las islas, a las cinco, y así se ordene unitariamente lo que ya es común, y separadamente las especialidades de cada una de las islas”.

Sigui com sigui, l'estructura actual permet afirmar que el “Dret civil propi general”⁶¹ només està format pel títol preliminar i les disposicions finals i transitòries de la Compilació i per les lleis especials (no contingudes a la Compilació) que tinguin com a àmbit d'aplicació territorial tot el territori de la CA. Per tant, són també dret general la Llei 11/2001, *de parelles estables*, i la Llei 1/2006, *de voluntats anticipades*.

B) Dret civil propi general – Dret comú

En conseqüència amb el que acabem de dir sobre el fet que l'estructura actual de la Compilació permet afirmar que, “Dret civil propi general” només ho són el títol preliminar i les disposicions finals i transitòries de la Compilació i les lleis especials autonòmiques en matèria civil, hem de concloure que el concepte “Dret civil propi general” i el de “Dret comú” no fan referència al mateix.

Per una part, ja sabem què és el “Dret civil propi general” i, per l'altra, de l'art. 2.4 del Projecte de Reforma extraïem que la Compilació és també dret general en el sentit de comú; de manera que, al marge que el seu títol preliminar i disposicions finals i transitòries siguin aplicables a totes les Illes i, per això, siguin Dret civil propi general; tot el text de la Compilació és alhora Dret comú (cada llibre ho és respecte del seu territori, hem d'entendre). Així, la declaració de Dret comú de la Compilació suposa:

- Que seran qualificades d’“especials” les lleis situades al marge de la Compilació, com per exemple la Llei de Parelles Estables, i alhora aquesta especialitat les fa d'aplicació preferent, dins del seu àmbit, enfront a la Compilació.

- Que la declaració de “dret comú” vol recordar el paper del “*ius commune*” com a dret supletori en primer grau respecte dels drets propis dels diferents territoris europeus⁶². Així diu el paràgraf 10è de l'Exposició de Motius del Projecte de Reforma que:

60.- Coca Payeras, M., *Compilación del Derecho civil de Baleares. Introducción*. Editorial Centro de Estudios Ramón Areces, Madrid, 1991, pàgs. 13-14.

61.- Preferim aquesta expressió a la de “Dret civil general propi” utilitzada a l'EM del Projecte de Reforma ja que, en aquest contexte, és la qualitat de “general” la que es predica del “Dret civil propi”.

62.- El “*ius commune*” romà-canònic té la seva base en la recepció del dret romà a

“la Compilació és el dret comú de Balears, incloent en el text articulat aquella referència de l'exposició de motius de la Compilació de 1990⁶³, amb la finalitat de destacar el seu caràcter supletori de les altres lleis”.

La idea de “dret comú” també està present en la Llei catalana 29/2002, a l'art. 111-4 (“*Caràcter de dret comú*. Les disposicions d'aquest Codi constitueixen el dret comú a Catalunya i s'apliquen supletòriament a les altres lleis”), que va ser també objecte del recurs d'inconstitucionalitat, del qual ja hem parlat, perquè aquesta idea permet (segons l'advocat de l'Estat):

<<(…) alterar de manera inconstitucional el àmbit territorial de vigència del Derecho común. La atribución de la condición de Derecho común a las disposiciones contenidas en el Código Civil de Cataluña no puede ampararse en la función de modificación y

l'Europa de l'Edat Mitjana. El dret romà proporciona el fonament històric al “ius commune”, un dret que amb la recepció va ser vigent en molt de territoris europeus. I també ho fou a les Illes Balears com es posa de manifest als antecedents legislatius de la nostra Compilació. Per exemple, Ripoll i Palou, en la seva *Memoria sobre las instituciones del Derecho civil de las Baleares*, assenyalen que: “el derecho romano tomó de tal suerte carta de naturaleza entre nosotros, que sólo á él se ha acudido en todo aquello que las propias franquezas no determinaban”.

I com també ha posat de manifest la doctrina en molts d'estudis d'institucions civils pròpies. Com a mostra, destacam: Ballester, P., “Las instituciones forales de Menorca”. *Revista de Menorca*, 1899; Ferrer Vanrell, M.P., *La difinitio en el Derecho civil de Mallorca. Un estudio sobre la tradición jurídica mallorquina*. Palma, 1992; Martínez Piñeiro, E., “Las legítimas en Mallorca en el proyecto de Ley sobre la compilación del derecho civil de Baleares”. *Cuadernos de la Facultad de Derecho*, núm. 12, 1985, pàgs. 92-108; Masot Miquel, M., “El régimen económico matrimonial en la Compilación de Derecho civil especial de Baleares”. *Temis*, núm. 12, 1962; *El contrato sucesorio en el Derecho Foral de Mallorca: la donación universal de bienes presentes y futuros*. Palma, Graf. Miramar, 1976; i “El règim de separació de béns: la institució estrella del dret civil balear”. *Estudis Balearics*, núm. 28, 1988, pàgs. 9-19. Pascual González, L., *La definición, institución de Derecho sucesorio contractual*. Palma de Mallorca, 1962; Salvà Riera, J., *El derecho de familia en Mallorca*. Palma de Mallorca. Felipe Guasp, 1918; Zaforteza de Corral, L., “Consideraciones acerca del derecho transitorio y de la sustitución fideicomisaria condicional en el Derecho Civil de las Islas Baleares”. *La Llei*, 1991-2, pàgs. 201-221; i *El fideicomiso en el Derecho civil de Mallorca y Menorca*. Palma, 1992; Cardona Guasch, O., “La institució pitiüsa de l'acolliment en una quarta part dels milloraments”. *Boletín de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de las Illes Balears*, VII, 2004; Llodrà Grimalt, F., *Sobre la sucesión intestada en Mallorca (antes y después de 1919)*. Col·lecció Materials, núm. 4, UIB, Palma, 1999.

63.- Fa referència a la següent declaració: “Avui dia, després de l'entrada en vigor de la Constitució, els Drets Civils de les diferents regions o nacionalitats no suposen un Dret constituït per normes d'excepció enfront de les del Codi civil, sinó senzillament, un Dret diferent: són el Dret comú que té vigència prioritària a les respectives circumscripcions territorials”.

desarrollo del Derecho Civil foral o especial porque viene a producir consecuencias en todo el ordenamiento jurídico y sólo sería admisible si se partiera de una concepción del ordenamiento jurídico catalán como una totalidad autosuficiente, dotado de principios propios que no tengan conexión alguna con el ordenamiento jurídico estatal.

(...) la declaración del Derecho civil de Cataluña como Derecho común permite su aplicación supletoria en el territorio de la Comunidad Autónoma en defecto de norma especial aplicable, impidiendo con ello la aplicación del Código Civil. Sin embargo, “el Código civil contiene normas que pertenecen no ya al sistema global jurídico-civil, sino al ordenamiento jurídico español como un todo”, por lo que su contenido “incumbe no ya al sistema global jurídico civil, sino al sistema jurídico global a secas, comprensivo de todos los sectores del ordenamiento, incluso el derecho constitucional”».

Pel que fa a aquesta qüestió, l'advocat de la Generalitat, va assenyalar (la qual cosa és aplicable també amb referència al Dret civil balear) que:

<<En particular, lo dispuesto en el art. 111-4, en conexión con el art. 111-5, no representa una modificación sustancial respecto del contenido del artículo 1 y DF 4ª de la Compilación de 1984 y responde a la habilitación expresada por el artículo 149.1.8ª CE para determinar el sistema de fuentes del Derecho Civil propio de Cataluña [...] plenamente coherente con la tradición jurídica catalana [...] evitando la heterointegración pero sin excluir al Código civil español que, además, resulta de directa aplicación en las materias constitucionalmente reservadas a la regulación estatal. En términos equivalentes han de entenderse la declaración del carácter de Derecho común de Cataluña [...] que en modo alguno desconocen la pertenencia a un ordenamiento jurídico superior, encabezado por la CE y el EA, ni la regla de supletoriedad del artículo 149.3 CE>>.

Per acabar, resta exposar com es va pronunciar el TC, en l'aixecament de la suspensió de la Llei catalana 29/2002, en relació amb la declaració de Dret comú:

“Lo dispuesto en este precepto tiene como antecedente inmediato el art. 4.3 CC, donde se afirma que las disposiciones del Código “se aplicarán como supletorias en las materias regidas por otras leyes”, expresión casi idéntica a la utilizada por el legislador autonómico catalán.

Pues bien, la lectura del precepto legal impugnado no impone la aplicación expansiva que sugiere el Abogado del Estado, sino que la

aplicación supletoria a que se refiere dicha norma puede limitarse a las leyes civiles de la Comunidad Autónoma de Cataluña”.

5) REDACCIÓ ALTERNATIVA COM A PROPOSTA DE LEGE FERENDA

L'exposició seguida en aquest treball i les observacions fetes ens duen a concloure que allò assenyalat a l'art. 2 del Projecte de Reforma podria ser assolit més fàcilment, per l'operador jurídic, si el legislador adoptés una redacció i exposició que seguís l'esquema de la seqüència aplicativa de la norma, com, per exemple, segons la nostra opinió, ho fa la següent redacció (que oferim com a proposta *de lege ferenda*).

<<Article 1: Les fonts del Dret civil de les Illes Balears:

Les fonts del Dret civil propi de les Illes Balears són, per aquest ordre: les normes autonòmiques en matèria de Dret civil, el costum i els principis generals del Dret civil propi>>.

<<Article 2. Regles generals del Dret civil de les Illes Balears:

1. Les disposicions del Dret civil balear són les normes d'aplicació preferent.
2. Les disposicions d'aquesta Compilació constitueixen el dret comú de les Illes Balears i s'aplicaran, supletòriament, a les altres lleis.
3. La integració de l'ordenament jurídicocivil balear es farà d'acord amb els principis generals del Dret que l'informen.
4. En l'aplicació del Dret civil propi, aquest ha de ser interpretat d'acord amb els principis generals que l'informen i, si es tracta de la interpretació d'una institució històrica, s'ha de prendre en consideració la tradició jurídica balear, continguda a les antigues lleis i els costums, la doctrina dels doctors i les decisions de la Reial Audiència.
5. Per manca de norma de Dret civil propi, s'aplicarà, com a dret supletori, el Dret civil espanyol, sempre que la seva aplicació no sigui contrària als principis generals que informen el Dret civil propi i que el buit normatiu no sigui volgut pel legislador balear.
6. La jurisprudència del Tribunal Superior de Justícia de les Illes Balears i, si n'és el cas, del Tribunal Suprem, complementarà l'ordenament civil balear>>.

Concloem assenyalant que, com a recolzament a favor de la redacció alternativa que proposem, es pot tenir en compte el fet que el paràgraf 6è

de l'EM del Projecte de Reforma, per tal de justificar l'art. 2 del Projecte de Reforma (en relació amb el qual hem proposat l'exposada redacció alternativa), no segueix l'esquema del mateix, sinó un més proper a la redacció que hem proposat, ja que l'EM parteix d'una premissa clara i deixa palès que, és a partir d'aquesta que es formulen les regles que l'aplicador del dret ha de tenir en compte, perquè diu:

“L'article 2 determina l'aplicació preferent del dret civil balear en el seu àmbit territorial de vigència i alhora resol els múltiples problemes que presenta la seva aplicació, derivats de la pròpia insuficiència mentre el legislador autonòmic no en procedeixi al “desenvolupament” total”.

Si ara tornem a llegir l'art. 2 del Projecte de Reforma es podrà entendre millor el que volem explicar, ja que pensem que no és lògic, vista l'explicació de l'EM del Projecte de Reforma, l'esquema que després segueix el mencionat art. 2.

VI. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES: LA DOCTRINA

Sabem que la doctrina dels autors no constitueix una font del Dret, però també sabem que aquesta pot ser un element de gran importància a efectes de la interpretació de les lleis i que hauria de ser un element de feina que el legislador hauria de tenir en compte per elaborar un text legal o reformar-lo. Per tant, parlant de fonts, no podem acabar aquest treball sense fer una referència als autors que han investigat el Dret civil balear, en relació amb aquest tema.

Però, a la llista bibliogràfica següent, hem tingut en compte només els treballs consultats per tal de realitzar aquest treball, siguin o no sobre Dret civil balear, per tant, la llista no té cap pretensió d'exhaustivitat, la qual, tractant-se del Dret civil balear, seria una tasca difícil per la dispersió de fonts on es contenen les opinions doctrinals.

Aurioles Martín, A., *Introducción al Derecho Turístico*. 2ª edició, Tecnos, 2005.

Badosa Coll, F. (coord.), *Compendi de dret civil català*. Marcial Pons, 1999.

Badosa Coll, F., “La recent jurisprudència constitucional sobre les competències de les Comunitats Autònomes en Dret civil”. *Iuris: Quaderns de política jurídica*, núm. 1, 1994, pàgs. 11-36.

Ballester, P., “Las instituciones forales de Menorca”. *Revista de Menorca*, 1899.

Barral Viñals, I., “Los indeterminados límites del Derecho autonómico civil”. *Estudios Jurídicos en homenaje al profesor Díez-Picazo*. Tom I, Cívitas, 2003, pàgs. 244-250.

Cardona Guasch, O., “La institució pitiüsa de l’acolliment en una quarta part dels milloraments”. *Boletín de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de las Illes Balears*, VII, 2004.

Clar Garau, R., “Artículo 1”. *Comentarios al Código Civil y Compilaciones Forales*. Tom XXXI, vol. 1º i 2. Dirigits per Manuel Albaladejo i Silvia Díaz Alabart. Edersa, Madrid, 1980 i 1981, 1ª edic. Tom XXXI, vol. 1º, 2000, 2ª edic.

Clar Garau, R., “Engranaje de Constitución, Estatut, Código civil y Derecho foral”. *Estudios en homenaje a Miguel Coll Carreras*, Govern de les Illes Balears, 2006, pàgs. 175 ss.

Coca Payeras, M., “¿Nueva Compilación del Derecho civil de Baleares o modificación de la vigente?”. *Cuadernos de la Facultad de Derecho*, núm. 12, Palma, 1985.

Coca Payeras, M., “Aproximación a un concepto técnico del Ordenamiento civil”. *Cuadernos de la Facultad de Derecho*, 1983, núm. 5.

Coca Payeras, M., “Condición política, vecindad administrativa y vecindad civil balear. (En torno a los artículos 6 y 7 EA)”. *Cuadernos de la Facultad de Derecho*, Palma, 1985.

Coca Payeras, M., “Conservación, modificación y desarrollo del Derecho civil propio, en la doctrina del Tribunal Constitucional (SSTC. 88, 156 y 226 de 1993)”. *Revista Jurídica de Cataluña*, 1994, pàgs. 163-170.

Coca Payeras, M., “El despliegue del artículo 149.1.8ª de la Constitución en el ámbito jurídico balear”. *Derecho Privado y Constitución*, núm. 2, 1994, pàgs. 35-54.

Coca Payeras, M., “Lección 26: La sucesión por causa de muerte. Los principios sucesorios romanos”, a: AA.VV. *Lecciones de Derecho civil balear*. Col·lecció materials didàctics. UIB, tercera edició revisada, Palma, 2004, pàgs. 296 ss.

Coca Payeras, M., “Sobre el origen y el desarrollo del concepto de doctrina legal”. *Revista Jurídica de Catalunya*, 1980, pàg. 611.

Coca Payeras, M., “Vecindad administrativa y vecindad civil. Génesis de un concepto legal”. *Revista Jurídica de Cataluña*, 1981.

Coca Payeras, M., *Tanteo y retracto, función social de la propiedad y competencia autonómica*. Studia Albornotiana, Publicaciones del Real Colegio de España, Bolonia, 1988.

De Castro, F., “Fuentes del Derecho e interpretación”. *Anuario de Derecho Civil*, 1958, pàg. 235.

Díez-Picazo, L. / Gullón A., *Sistema de Derecho civil*. Vol. I, Tecnos, 1992.

Ferrer Vanrell, M.P., “El Estatuto de Autonomía de las Islas Baleares y la competencia legislativa en derecho civil propio”. *Revista jurídica de les Illes Balears*, núm. 2, 2004, pàgs. 33-68.

Ferrer Vanrell, M.P., “La problemática de la aplicabilidad del artículo 1.320 del Código Civil a los ordenamientos civiles territoriales (a la luz de la sentencia de 3 de septiembre de 1998 de TSJB)”. *Revista crítica de derecho inmobiliario*, núm. 665, 2001, pàgs. 1079-1136.

Ferrer Vanrell, M.P., “Las fuentes del derecho civil balear: artículo 1 de la CDCB”. *Boletín de información del Ministerio de Justicia*, núm. 1918, 2002.

Ferrer Vanrell, M.P., a: AA:VV, *Lecciones de Derecho civil balear*. 3ª edic., Col·lecció materials didàctics, Universitat Illes Balears, 2004.

Ferrer Vanrell, M.P., *El Informe sobre la Reforma de la Compilació de Dret Civil de Balears*. Col·lecció Materials, núm. 5. UIB, 2000.

Ferrer Vanrell, M.P., *La diffinitio en el Derecho civil de Mallorca. Un estudio sobre la tradición jurídica mallorquina*. Palma, 1992.

Ferrer Vanrell, M.P., *Tradició jurídica mallorquina: Autors del segle XV al XVIII*. Col·lecció Materials, núm. 1. Universitat de les Illes Balears, Palma, 1990.

Llodrà Grimalt, F., “Conservació de la biodiversitat i funció social de la propietat privada. Aproximació al Projecte de Llei de conservació de la biodiversitat de les Illes Balears”. *Congrés Espais naturals protegits: el paper de la propietat privada*. INESE, Palma, octubre 2004, pàgs. 95-101.

Llodrà Grimalt, F., “El patrimoni hereditari sotmès a distribució a la Compilació balear com a patrimoni fiduciari”. *Los patrimonios fiduciarios y el trust: III Congreso de derecho civil catalán*. Coord. per Sergio Nasarre Aznar i Martín Garrido Melero. Monogràfics La notaria, 2006, pàgs. 267-282.

Llodrà Grimalt, F., “La naturaleza jurídica de la Sociedad Rural menorquina según su tradición jurídica”. *Estudis baleàrics*, núm. 68-69, 2000, pàgs. 111-124.

Llodrà Grimalt, F., “La protecció jurídica de la cultura popular”. *II Jornada d'estudis locals de Manacor*. Manacor, 2002, pàgs. 369-380.

Llodrà Grimalt, F., “Lección 8: Los contratos agrarios en Mallorca y Menorca”, a: AAVV, *Lecciones de Derecho civil balear*. UIB, Col·lecció Material Didàctics, 3ª edic., 2004, pàgs. 110-128.

Llodrà Grimalt, F., “Los contratos agrarios en Mallorca y Menorca”. A: *Aspectos de la normativa agraria en la Unión Europea y en América Latina. Cuadernos de Derecho Agrario*, n.º 3, Gobierno de La Rioja, pàgs. 235-255.

Llodrà Grimalt, F., “Notas para la regulación del derecho de servidumbre de paso en Mallorca”. VIII *Boletín de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de las Illes Balears*, 2006, pàgs. 115-149.

Llodrà Grimalt, F., “Sobre la conveniencia de regular el derecho de servidumbre forzosa de paso en Mallorca”. A: *Principales novedades legislativas en el régimen jurídico de la actividad agraria. Cuadernos de Derecho Agrario*, n.º 4, Gobierno de La Rioja, pàgs. 217-252.

Llodrà Grimalt, F., “The Binding Preliminary Contract in European Private Law”. A: Gianmaria Ajani/Martin Ebers (eds.), *Uniform Terminology for European Contract Law*. Nomos, Baden-Baden, 2005, pàgs. 199-217.

Llodrà Grimalt, F., “Turisme, urbanisme i família: Noves realitats del Dret civil balear al segle XXI”. II *Jornada d'Estudis locals de Capdepera*, 2002, pàgs. 95-106.

Llodrà Grimalt, F., “Un impulso al Derecho civil balear: Los contornos del Derecho civil balear ‘posible’. (Un estudio a propósito de la normativa autonómica en materia de Derecho de Consumo y del Turismo)”. *Boletín de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de las Illes Balears*, VII, 2004.

Llodrà Grimalt, F., *Sobre la sucesión intestada en Mallorca (antes y después de 1919)*. Col·lecció Materials, núm. 4, UIB, Palma, 1999.

Llodrà Grimalt, F., “El Derecho civil propio de la Isla de Mallorca”. *Narria, esutios de artes y costumbres populares*. Núm. 113-114-115-116, 2006, pàg. 36.

Martín Casals, M., “El Codi civil de Catalunya en la cruïlla del Dret privat europeu”. *Revista jurídica de Catalunya*, 2002-3, pàgs. 657 ss.

Martínez Piñeiro, E., “Las legítimas en Mallorca en el proyecto de Ley sobre la compilación del derecho civil de Baleares”. *Cuadernos de la Facultad de Derecho*, núm. 12, 1985, pàgs. 92-108.

Masot Miquel, M., “Compilación del Derecho Civil especial de Baleares”. *Temis* 12, 1962, pàgs. 213-223.

Masot Miquel, M., “El Código Civil y su aplicación en el Derecho civil balear”. *Boletín de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de Baleares*, tom II, 1992.

Masot Miquel, M., “El Código Civil y su aplicación en el Derecho Civil balear”, a: *Centenario del Código Civil (1889-1989)*, Vol. 2, 1990, pàgs. 1299-1332.

Masot Miquel, M., “El règim de separació de béns: la institució estrella del dret civil balear”. *Estudis Baleàrics*, núm. 28, 1988, pàgs. 9-19.

Masot Miquel, M., “El régimen económico matrimonial en la Compilación de Derecho civil especial de Baleares”. *Temis*, 12, 1962.

Masot Miquel, M., “Una reflexió, al començament del segle XXI, sobre la vigència a Mallorca i Menorca dels principis successoris romans”. *Boletín de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de las Illes Balears*, VII, 2004, pàgs. 5-33.

Masot Miquel, M., *El contrato sucesorio en el Derecho Foral de Mallorca: la donación universal de bienes presentes y futuros*. Palma, Graf. Miramar, 1976.

Montserrat Quintana, A., “La aplicación de los principios generales en el Derecho civil balear”. *Estudios en homenaje a Miguel Coll Carreras*, Govern de les Illes Balears, 2006, pàgs. 443-464.

Munar Bernat, P.A., “Algunas reflexiones sobre la mediación familiar”. *Estudios en homenaje a Miguel Coll Carreras*, Govern de les Illes Balears, 2006, pàgs. 465 ss.

Munar Bernat, P.A., “La protección del menor en las Islas Baleares”. *Revista jurídica de les Illes Balears*, núm. 1, 2003, pàgs. 157-180.

Muñoz Jiménez, F.J., “El recurso de Casación civil en materia de Derecho privativo”. *Boletín de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de las Illes Balears*, VII, 2004, pàgs. 119-190.

Pascual González, L. / Masot Miquel, M., *Derecho Civil de Mallorca. El Derecho civil de Mallorca después de la Compilación*. Ed. Embat y José J. Olañeta, Palma, 1979.

Pascual González, L., *Derecho Civil de Mallorca*. Palma de Mallorca, 1951.

Pascual González, L., *La definición, institución de Derecho sucesorio contractual*. Palma de Mallorca, 1962.

Planas Rosselló, A., *La abogacía en el Reino de Mallorca. Siglos XIII-XVIII*. Leonard Muntaner, Palma, 2003.

Planas Rosselló, A., *Recopilación del Derecho de Mallorca 1622 por los doctores Pere Joan Canet, Antoni Mesquida y Jordi Zaforteza*. Col·legi d'advocats de les Illes Balears, Palma, 1996.

Rosselló Rossinyol de Zagrana, R. / Masot Miquel, M., *Arrendamientos rústicos y aparcerías en Mallorca*. Palma de Mallorca, 1992.

Salvà Riera, J., *El derecho de familia en Mallorca*. Felipe Guasp, 1918.

Torres Lana, J.A., “Panorama del Derecho Civil de las Islas Baleares”. *Derechos civiles de España* coord. per Julián Martínez-Simancas Sánchez / Rodrigo Bercovitz Rodríguez-Cano, vol. 8, 2000, pàgs. 4717-4760.

Tur Faúndez, M.N., “El documento de instrucciones previas o testamento vital: régimen jurídico”. *Aranzadi civil*, núm. 2, 2004, pàgs. 1955-1984.

Verdera Izquierdo, B., “Los arrendamientos urbanos para uso distinto del de vivienda”. *El Consultor Inmobiliario*, núm. 6, octubre de 2000, pàgs. 36-60.

Zaforteza de Corral, L. et alter, *Jurisprudència civil balear (1852-1998)*. Col·lecció Materials, núm. 3. Universitat de les Illes Balears, Palma, 1999.

Zaforteza de Corral, L., “Consideraciones acerca del derecho transitorio y de la sustitución fideicomisaria condicional en el Derecho Civil de las Islas Baleares”. *La Llei*, 1991-2, pàgs. 201-221.

Zaforteza de Corral, L., *El fideicomiso en el Derecho civil de Mallorca y Menorca*. Palma, 1992.

Zaforteza de Corral, L., *La Compilación de 1961 a través de su proceso formativo*. Col·lecció Materials, núm. 2. Universitat de les Illes Balears, Palma, 1992.